

Rajakarjalaismurteiden refleksiiviverbeistä¹

Abstrakti Artikkelin käsittelee rajakarjalaismurteiden refleksiiviverbejä. Rajakarjalaismurteet ovat karjalan kielen suomenvaikutteinen alamurteisto. Artikkelin aineistona on n. 120 nauhatunnin laajuinen tekstimuotoinen Raja-Karjalan korpus. Käsiteltäviä refleksiiviverbien tyyppisiä ovat refleksiivijohdokset sekä refleksiivitaivutus. Molempia tavataan niin karjalassa kuin suomessakin (refleksiivitaivutusta tosin vain suomen itämurteissa). Rajakarjalaismurteiden refleksiivitaivutus osoittautuu samankaltaiseksi kuin karjalan saarekemurteissa (ns. tytärkarjalaisissa murteissa) Sisä-Venäjällä, joskin se on paradigmatiaan vakaampi ja esiintymiseltään harvempi. Rajakarjalaismurteiden refleksiivijohdoksissa puolestaan tavataan joi-takin karjalalle vanhastaan tuntemattomia morfologisia tyyppisiä, jotka ovat selvää suomen kielen vaikutusta. Artikkelin aineistossa näkyy lisäksi rajakarjalaismurteille ominainen karjalan kahden päämurteen, varsinaiskarjalan ja livvinkarjalan, sekoittuneisuus.

Avainsanat rajakarjalaismurteet, refleksiiviverbit, kielikontaktit

---

1. Artikkelin on valmistunut Suomen Akatemian rahoittamissa Itä-Suomen yliopiston tutkimushankkeissa FINKA (137479, *Suomen ja karjalan rajalla: näkökulmia lähisukukieliin ja niiden murteisiin*; ks. Palander, Zaikov & Uusitupa 2013: 365–366) ja KATVE (314848, *Muutto ja kielellinen eriytyminen: karjala Tverissä ja Suomessa*).

1. Aluksi

Käsittelen tässä artikkelissa karjalan kielen ns. rajakarjalaisten murteiden refleksiiviverbejä. Rajakarjalaismurteet ovat Suomessa puhuttuja karjalan murteita, joissa on runsaasti suomen kielen vaikutusta ja siitä johtuvaa variaatiota (rajakarjalaismurteista ks. esim. Turunen 1982; Koivisto 2018). Artikkelini aineistona toimivat Suomen kielen nauhoitearkiston (SKNA) pääasiassa 1960-luvulta peräisin olevat rajakarjalaismurteiden äänitteet, joista on Itä-Suomen yliopistossa koostettu n. 120 nauhatuntia käsittävä tekstikorpus (Raja-Karjalan korpus).

Tarkastelun kohteena ovat refleksiiviset verbit ilmaisevat peruskäytössään verbin toiminnan kohdistumista subjektitarkoitteeseen itseensä. Itämerensuomalaisissa kielissä refleksiiviverbeihin kuuluvat mm. refleksiiviset johdokset (kuten suomen *peseytyä* tai *kääntyä*) ja refleksiivitaivutus (kuten livvinkarjalan *heitämmös* 'heittäydyn' tai *pezetöh* 'pese dyt'; itämerensuomen refleksiiviverbeistä ks. tarkemmin Koivisto 1995).² Karjalassa esiintyy paljolti samoja refleksiivisiä johtimia ja johdostyyppejä kuin suomessakin. Refleksiivitaivutusta puolestaan tavataan vain itäisissä itämerensuomalaisissa kielissä, kuten karjalassa ja suomen itämurteissa. Esitän tässä artikkelissa aineistopohjaisen kuvauksen rajakarjalaismurteiden refleksiiviverbeistä tarkaten niiden yhteyksiä etenkin kontaktikieleen suomeen.

2. Rajakarjalaismurteista

Karjala on suomen kielen itäpuolinen naapurikieli ja sen lähin sukukieli. Karjalaa puhutaan pääasiassa Venäjällä, mutta myös Suomessa oli ennen toista maailmansotaa karjalankielinen alue, nimittäin Laatokan pohjoispuolinen Raja-Karjala, joka käsitti Salmin kihlakunnan kunnat Korpiselän, Suistamon, Impilahden, Soanlahden, Suojärven ja Salmin sekä nykyistä laajemman Ilomantsin kunnan itäosat. Raja-Karjalassa puhuttiin karjalaa ja suomea, ja vuonna 1939 siellä oli karjalan kielen puhujia n. 30 000–40 000 (ks. Hämynen 2012: 251, 257).

---

2. Käytän tässä artikkelissa karjalan aunukselaismurteista nimitystä *livvinkarjala*. – Itämerensuomalaisista (eli ims.) kielistä käytetään myös yhteisnimitystä *itämerensuomi* (joka korostaa näiden kielten historiallista yhteenkuuluvuutta).

Karjalankieliset olivat uskonnoltaan pääosin ortodokseja ja suomenkieliset luterilaisia.

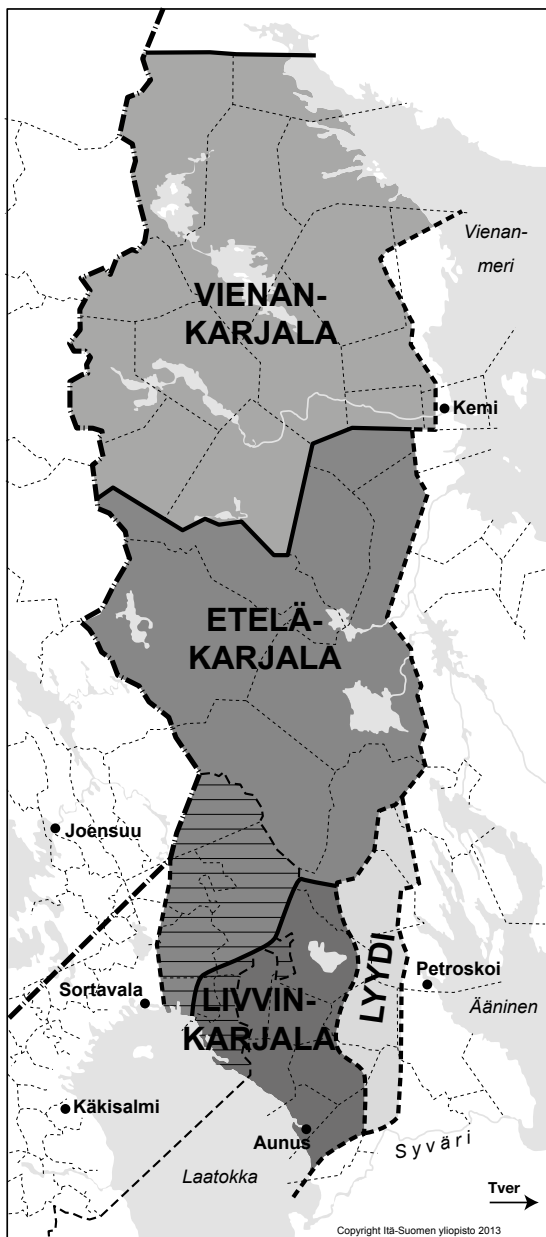
Raja-Karjalan alue kuului alkuaan Novgorodille ja sittemmin Venäjälle. Vuonna 1617 se liitettiin Stolbovan rauhanteon jälkeen Ruotsiin, mutta siirtyi 1721 jälleen takaisin Venäjän hallintaan osana ns. Vanhaa Suomea.³ Sittemmin Raja-Karjala kuului vuodesta 1812 Suomen suuriruhtinaskuntaan ja toiseen maailmansotaan asti itsenäiseen Suomeen. Sotien jälkeen alue luovutettiin Neuvostoliitolle ja sen väestö evakuoitiin Suomen puolelle, enimmäkseen Pohjois-Karjalaan, Pohjois-Savoon ja Oulun seudulle. Väestönsiirron jälkeen rajakarjalaismurteet eivät enää ole Suomessa alueellinen kielimuoto, joskin näiden murteiden puhujia – evakkoja tai heidän jälkeläisiään – arvioidaan maassamme edelleen olevan useita tuhansia (ks. Jeskanen 2005: 278; Hämynen 2012: 266).

Karjalan kielen murteita ovat vienankarjala ja eteläkarjala, jotka yhdessä muodostavat varsinaiskarjalan murteen, sekä livvinkarjala eli aunukselaismurteet. Rajakarjalaiset murteet edustavat enimmältä osin eteläkarjalaa: tätä murretta puhuttiin Ilomantsissa, Korpiselässä, Suistamolla, Suojärvellä ja jonkin verran Impilahdellakin. Livvinkarjalan puhuma-alueella Raja-Karjalassa olivat Salmin kunta sekä osat Impilahtea, Suojärveä ja Suistamo. Nimitys rajakarjalaismurteet on alueellinen ja kattaa molemmat Raja-Karjalassa puhutut karjalan murteet. Kartasta 1 näkyvät karjalan kielen päämurteet sekä Raja-Karjalan alue vaakaviivoitettuna, kartasta 2 puolestaan Raja-Karjalan pitäjät sekä tummennettuna Raja-Karjalan karjalankielinen alue.

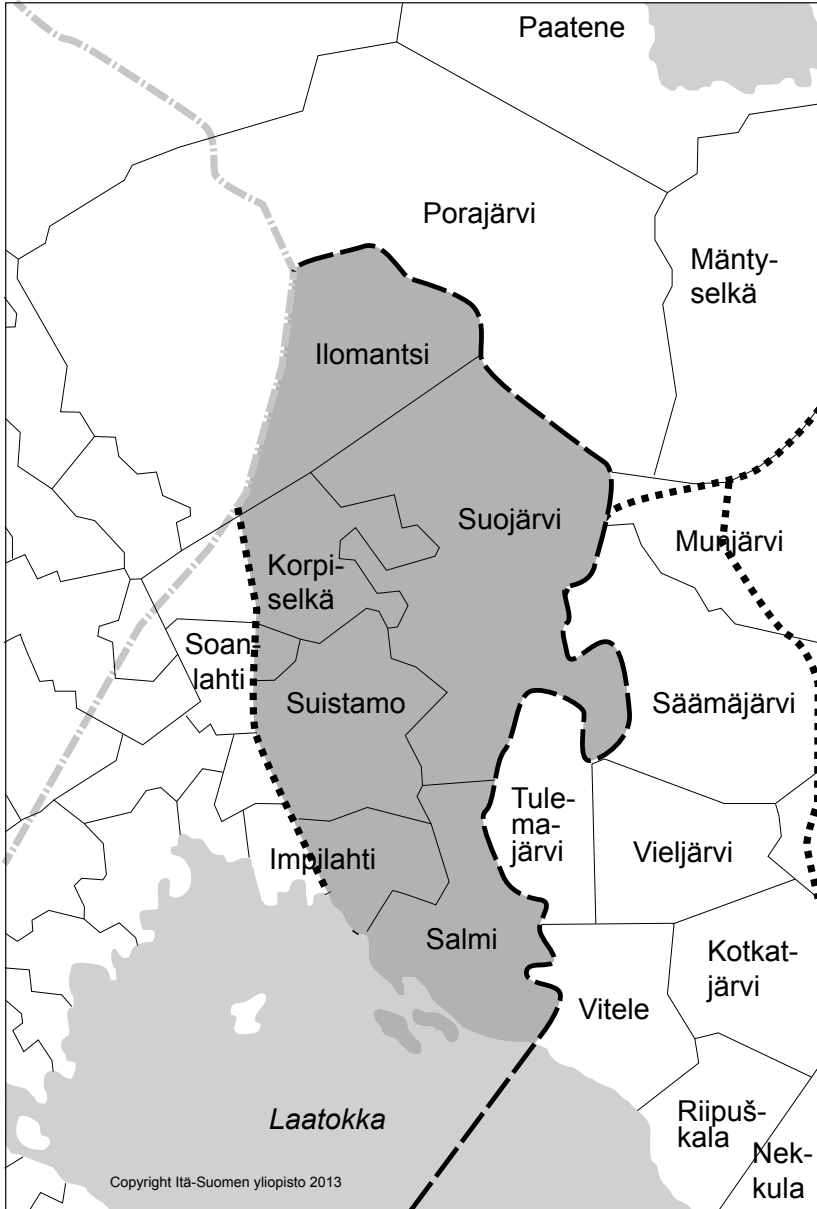
Rajakarjalaismurteiden kehitysvaiheille ovat olleet tyypillisiä monenaikaiset ja monenlaiset kontaktit toisiin kieliin ja murteisiin. Kehityttyään muinaiskarjalaisen vaiheen jälkeen eroon toisistaan karjalan ja suomen kielet ovat olleet Raja-Karjalassa kontakteissa pitkään – vuosisatoja. Raja-Karjala rajautui lännessä suurimmalta osin suomen savolaismurteisiin, joita on 1600-luvulta lähtien puhuttu myös Raja-Karjalan puolella, mm. Korpiselän ja Suistamon länsiosissa. Etelämpänä olivat karjalan kielinaapurina suomen kaakkoismurteet. (Ks. H. Leskinen 1998: 358–359, 362, 376; Uusitupa 2011: 23–24.)

3. Vanha Suomi oli se alue Kaakkois-Suomessa, jonka Ruotsi menetti Venäjälle vuosien 1721 ja 1743 rauhanteoissa. Vanhaan Suomeen kuuluivat Suomen tuolloisista kaupungeista Viipuri, Käkisalmi, Sortavala, Lappeenranta, Savonlinna ja Hamina.

Mittakaava 1:3 000 000

Kartta 1. Karjalan kielen päämurteet. Raja-Karjalan alue on merkitty vaakaviivoituksella.

Kartta 2. Raja-Karjalan pitäjät. Raja-Karjalan karjalankielinen alue on merkitty tummennuksella.

Raja-Karjalassa karjalan ja suomen kielen puhuma-alueet ovat 1600-luvulta lähtien vähittäin limittyneet, kun suomenkielistä savolaista väestöä on muuttanut lännestä päin Pohjois- ja Raja-Karjalaan (Kuujo 1963: 59–68).⁴ Kontaktit suomen kieleen näkyvät rajakarjalaismurteiden monissa kielenpiirteissä variaationa karjalaisen ja suomalaisen edustuksen kesken. Raja-Karjalassa puhuttua karjalan kieltä voikin – samoin kuin sen eri pitäjänmurteita ja puhujien yksilöllisiä kielimuotoja, idiolekteja – luonnehtia seka- tai siirtymämurteeksi (esim. E. Leskinen 1934: VI; Nirvi 1961: 129; Ruoppila 1956: 12; Uusitupa, Koivisto & Palander 2017).

Tuoreimman suomalaiskerrostuman rajakarjalaismurteissa muodostaa sotien jälkeen evakossa saatu savolaisvaikutus, jota voi olla vaikea erottaa murteeseen jo varhemmin tulleista savolaispiirteistä. Suomen kirja- tai yleiskieli puolestaan on vaikuttanut rajakarjalaismurteisiin hallinnon ja koulujen kielenä etenkin 1900-luvulla. Raja-Karjalan yhteiskunnallinen ja kielellinen suomalaistuminen vauhdittui Suomen itsenäistymisen jälkeen, kun raja itään päin sulkeutui ja maan valtiollinen yhtenäistyminen eteni. Kaikki nämä tekijät ovat osaltaan voimistaneet rajakarjalaismurteiden suomalaistumista (ks. Turunen 1965: 27; 1982: 84–85).

Suomen kielen ohella toinen keskeinen kontaktikieli karjalan koko puhuma-alueella on ollut venäjä, ja juuri venäjän kielen vaikutus on seikka, jonka suhteen karjalan kieli leimallisesti eroaa suomesta. Muinaiskarjalan ja venäjän kontaktit ovat alkaneet jo näiden kielten esimuotojen kesken n. 700-luvulta jKr. lähtien, ja myöhempinä aikoina karjalan alueellisena kontaktikielenä ovat olleet luoteisvenäläiset murteet (ks. Sarhimaa 1999: 13–14). Toisaalta rajakarjalaismurteissa, joiden puhuma-alue kuului Ruotsiin n. 100 vuoden ajan 1600–1700-luvuilla sekä 1800–1900-luvuilla autonomiseen Suomen suuriruhtinaskuntaan ja sittemmin itsenäiseen Suomeen, venäjän vaikutus on ollut vähäisempää kuin muualla karjalassa. Tosin Suomen itsenäistymiseen asti Raja-Karjalan alueelta voitiin pitää yllä tiiviitä kontakteja rajan yli Venäjän Karjalaan. Lisäksi kosketuksia venäjän

---

4. Toisaalta jotkut tutkijat katsovat, että Impilahden, Suistamon ja Suojärven murteiden sekamurteisuus on jo vanhempaa perua, liovinkarjalan synnyn aikaista (Nirvi 1961; ks. Turunen 1982: 88).

kieleen syntyi ortodoksisen kirkon kautta sekä 1800-luvun loppupuolella Raja-Karjalassa toimineissa venäjänkielisissä kouluissa.

Kielisuhteet ovat vaihdelleet Raja-Karjalassa alueellisesti siten, että sen läntisissä pitäjissä Impilahdella, Suistamolla, Korpiselässä ja Ilomantsissa suomen kielen vaikutus on ollut vahvempaa ja pitkäaikaisempaa ja idiolekit suomalaisvärisempiä. Idempänä Suojärvellä ja Salmassa taas karjalan kielen (ja samalla ortodoksisen uskonnon) asema oli vahvempi, ja suomenkielistä väestöä oli 1900-luvulle asti varsin vähän. Raja-Karjalassa ei käytännössä solmittu seka-avioliittoja kahden uskontokunnan välillä, joten suomi (savolaismurre) ja karjala (rajakarjalaimurre) eivät yleensä kohdanneet ja limittyneet samassa perheessä. Samoissa kylissä kylläkin asui niin ortodokseja kuin luterilaisiakin, ts. sekä karjalan- että suomenkielisiä.

Heikki Ojansuu (1910: 10–11) on kuvannut suomen ja karjalan suhdetta lingvistisenä jatkumona, jossa kielimuodot vaihtuvat vähitän toisiin. Tällä jatkumolla rajakarjalaismurteet ovat muodostaneet sillan karjalan ja suomen kielten välillä.

Paitsi kielirajan välittäjäkieliä, rajakarjalaismurteet ovat olleet myös kahden karjalan murteen, varsinaiskarjalan (sen etelämurteen) ja liivinkarjalan, välisiä siirtymämurteita. Eino Leskisen (1934: VI) mukaan ”Suistamon ja Suojärven murteet ovat selvimmän karjalan kielen aunukselaismurteiden ja varsinaisen karjalan kielen väliasteita”. Näiden kuntien itäisimmät tai lounaisimmat osat onkin luettu liivinkarjalan puhuma-alueeseen. Toisaalta rajakarjalaismurteet eroavat suomenvaikutteisuutensa puolesta Venäjän puolella puhutusta livvin- tai eteläkarjalasta (E. Leskinen 1934: V).⁵ Jos jokin rajakarjalaismurteiden piirre puuttuu muualta karjalasta, syynä tähän voi olla suomen kielen vaikutus. Vastaavasti Venäjällä puhuttuun karjalaan on venäjä vaikuttanut enemmän kuin Suomessa puhuttuun.

Rajakarjalaismurteet ovat siis olleet siirtymävyöhykettä kahden kielen, karjalan ja suomen, välillä ja myös kahden murteen, liivinkarjalan ja eteläkarjalan, välillä. Etelä- ja liivinkarjalan välittä rajaa on pidetty vahvimpana karjalan kielen sisäisenä murrerajana

5. Rajakarjalaismurteiden eroja Venäjän puolella puhuttuun karjalaan ei pystytä selvittämään Bubrihin & al. murrekartastosta (1997), sillä teos kuvaa Neuvostoliiton alueella 1930-luvulla puhuttua karjalaa eivätkä rajakarjalaismurteet ole mukana siinä.

(ks. Sarhima 1999: 22), mutta toisaalta Raja-Karjalassa tämä murre-
raja ei kuitenkaan ollut jyrkkä. Siirtymä oli asteittainen esimerkiksi
Suojärvellä, jonka eteläkarjala on ollut eriasteista livviläisväristä
sekamurretta (ks. Genetz 1870: 206; Jeskanen 2011: 354, 357).

Kaikissa rajakarjalaismurteissa on erotettavissa jonkinasteista
livvinkarjalan vaikutusta. Raja-Karjalan eteläkarjalassa voi havaita
livvinkarjalaisuuksia kaukana livvinkarjalan varsinaisesta puhuma-
alueestakin – ei tosin yksinomaisina, vaan vaihdellen varsinais-
karjalan edustuksen rinnalla ja usein vain aivan satunnaisinakin
piirteinä. Tällainen on esimerkiksi livvinkarjalan *h*-loppuinen NUT-
partisiippi, jota tavataan Raja-Karjalan länsiosissa asti Ilomant-
sia myöten (ks. Moshnikov 2014), esim. *uskonuh, nähnyh, kuulluh*
(Korpiselkä). Livvinkarjalan vaikutus näkyy myös tässä artikkelissa
käsiteltävässä rajakarjalaismurteiden refleksiiviverbistössä monin ta-
voin. Rajakarjalaismurteiden livvinkarjalaisia piirteitä, niiden piirre-
kohtaista levinneisyyttä tai leviämisen yksityiskohtia ei kuitenkaan
ole tarkemmin selvitetty.

Raja-Karjala ei siis ole ollut kielellisesti homogeeninen, vaan
kielten ja murteiden risteymäaluetta – niin historiansa eri vaiheissa
kuin siinä rajakarjalaisessa kielimuodossakin, jota tämän artikke-
lin aineisto synkronisesti edustaa. Kielikontaktien osapuolina Raja-
Karjalassa ovat olleet karjalan kieli sekä suomi ja venäjä jo edeltäjä-
kieliseen ja lisäksi karjalan kielen kaksi päämurretta varsinaiskarjala
ja livvinkarjala keskenään. Moniaineksisesta taustastaan johtuen raja-
karjalaismurteet tarjoavatkin poikkeuksellisen kiintoisan selvittely-
kentän kontaktilingvistiikalle ja variaationtutkimukselle.

3. Tutkimuskohteesta

3.1. Tutkimustehtävä ja -menetelmä

Tässä artikkelissa tavoitteenani on luoda aineiston pohjalta kokonais-
kuva rajakarjalaismurteiden refleksiiviverbistöstä sekä selvittää sen
erityispiirteitä murrealueen eri osissa ja etenkin suomen kielen vaiku-
tusta siihen. Tutkimus on aineistolähtöinen ja sisältää morfologista,

leksikaalista, semanttista ja kvantitatiivista tarkastelua. Karjalan ja suomen kielten suuren samankaltaisuuden vuoksi karjalan käsittelyssä sovelletaan paljolti suomen kielen kuvauksen totunnaisia käsitteitä ja kategorioita.

Käsittelyn taustalla on väitöskirjani (Koivisto 1995), joka tarjoaa vertailutietoa refleksiiviverbikategorian edustuksesta niin karjalan eri murteissa kuin muissakin itäisissä ims. kielissä. Tuossa tutkimuksessa ei karjalan kielestä kuitenkaan ole erikseen tarkasteltu rajakarjalaisia murteita, vaan ne ovat siinä osana eteläkarjalan ja livvinkarjalan aineistoa.

Keskeisimmät tässä artikkelissa tarkasteltavat refleksiiviset johdostyyppit ovat varsinaiskarjalalle tyypilliset *UtU-* ~ *UdU-*johdokset ja livvinkarjalalle ominaiset *vU-*johdokset (ks. Markianova 1985: 21–23, 99–102; Koivisto 1995: 129–130, 133).

Refleksiivisten verbijohdosten kanssa samaa ilmaisukenttää itäisissä ims. kielissä jakaa refleksiivitaivutus. Karjalan murteista refleksiivitaivutusta tavataan etenkin livvinkarjalassa, jossa se on käytännössä refleksiivijohdoksia yleisempi refleksiiviverbien laji (ks. Genetz 1884: 179), ja myös eteläkarjalassa.

Tarkastelen tässä artikkelissa refleksiiviverbejä rakennetyypeittäin: ensin luvussa 4 refleksiivijohdoksia (jotka ovat *U-*vartaloisia verbejä) ja sitten luvussa 5 refleksiivitaivutusta. Refleksiivisten verbi-ilmausten muita rakenteellisia tyyppisiä itämerensuomessa ovat refleksiivipronominin objektinaan sisältävät ns. *itse*-rakenteet (esim. *heittää itsensä pitkäkseen*) sekä implisiittiset refleksiivit (esim. *heittää pitkäkseen*) (joista ks. Koivisto 1995: 148–232). Nämä kaksi tyyppiä ovat kuitenkin karjalassa hyvin harvinaisia, niin myös rajakarjalaisaineistossani.

Vertailukohtana karjalalle tässä artikkelissa toimivat suomen kielen (ja etenkin sen itämurteiden) refleksiiviverbit. Suomen ja karjalan yhtenäinen edustus, esim. saman johdostyyppin tai saman lekseemin esiintyminen kummassakin, kertoo joko ilmiön yhteisistä juurista tai niiden myöhemmästä keskinäisestä vaikutuksesta. Suomen kielen vaikutus on tuottanut rajakarjalaismurteisiin sellaisia erityispiirteitä, joissa ne eroavat muista karjalan murteista, ja tällaisia piirteitä pyrin tässä artikkelissakin tuomaan esiin.

3.2. Aineistosta

Tämän artikkelin pääaineistona toimii n. 120 nauhatunnin laajuinen karjalan kielen rajakarjalaismurteiden tekstikorpus (Raja-Karjalan korpus), joka on peräisin Suomen kielen nauhoitearkistosta (SKNA) ja litteroitu Itä-Suomen yliopiston FINKA-hankkeessa (korpuksesta myös Palander et al. 2019 tässä julkaisussa). Aineisto on nauhoitettu pääosin 1960-luvulla, jolloin puhujat olivat jo varsin iäkkäitä ja asuneet evakkoseudullaan parikymmentä vuotta. Litteroitua aineistoa on pitäjittäin seuraavat tuntimäärät: Impilahti n. 19 tuntia, Korpiselkä n. 36 tuntia, Salmi n. 9 tuntia, Suistamo n. 17 tuntia, Suojärvi n. 10 tuntia, Ilomantsi n. 26 tuntia. Käytän tästä korpuksesta nimitystä ”rajakarjalaisaineisto(ni)”. Näin laaja aineistokokonaisuus antaa uusia mahdollisuuksia rajakarjalaismurteiden tutkimukselle, joka on tähän asti jäänyt vähäiseksi mm. juuri käyttökelpoisten aineistojen puutteen vuoksi.⁶

Koska tässä tutkittava verbikategoria, refleksiiviverbit, ei ole teksteissä kovin taajaan esiintyvä muotoryhmä, tarvitaan tutkimusaineistoksi riittävän laaja tekstiaines. Olenkin poiminut kaikki refleksiivisten verbien esiintymät korpuksen viiden rajakarjalaispitäjän – muiden paitsi Ilomantsin – aineistosta (yhteensä lähes 100 tunnista). Ilomantsi ei ole mukana oletetusti suuren suomalaisuusasteensa vuoksi (sen murteesta mm. puuttuu refleksiivitaivutus), minkä suhteen se poikkeaa muista rajakarjalaismurteista.⁷ Ilomantsin tietoja olen kuitenkin tarvittaessa selvittellyt aineistosta pistokokein ja täsmähauin. Toisen keskeisen aineslähteen muodostaa *Karjalan kielen sanakirja* (KKS), josta olen kerännyt pitäjäkohtaista lisäaineistoa etenkin refleksiivitaivutuksesta. Lisäksi tukeudun muihin sellaisiin tutkimuksiin tai aineslähteisiin, jotka tarjoavat täydennystä ainespohjaan (mm. Genetz 1870, 1884; E. Leskinen 1934; Punttila 1992, 1998; Ahtia 1938).

---

6. Litteroitu korpus käsittää otoksen SKNA:n rajakarjalaismurteiden nauhoitteista; kaikkiaan SKNA:ssa on näistä murteista äänitteitä yli 400 tuntia. Korpuksessa on mukana valtaosa Impilahden ja Korpiselän nauhoitteista, kun taas Salmin, Suistamon, Suojärven ja Ilomantsin litteroitu aineisto kattaa pienemmän osan näiden murteiden äänitteistä SKNA:ssa (Soanlahdelta ei ole aineistoa). Aineiston pitäjittäiset koko- ja kattavuuserot saattavat rajoittaa mahdollisuutta pitäjänmurteiden väliseen kvantitatiiviseen vertailuun.

7. Ilomantsin eteläkarjala on osoittautunut muita rajakarjalaismurteita suomalaisvärisemmäksi myös mm. venäläislainojensa valossa (Tavi 2015).

Käytän tässä artikkelissa karjalan verbileksemeistä KKS:n hakusanojen mukaista fonologista asua (joka noudattaa vienalaismurteita). Tämä esityskäytäntö koskee aineiston kaikkia leksemejä, myös sellaisia jotka eivät esiinny KKS:n hakusanana, samoin kuin muita kielenaineiksia, mm. johtimia (puhun esim. *UtU-* enkä *UdU-* johdoksista, vaikka rajakarjalaismurteissa esiintyy näitä kumpaakin johdinvarianttia). Käytän johdoslekseemin esitysmuotona yleensä sen vokaalivartaloa (esim. *oleutu-*) enkä A-infinitiiviä (*oleutuo*). Aineslähteistä poimitut käyttöesimerkit esitetään alkuperäisessä, litteroidussa asussaan.

Sanakirjoissa karjalan *u-*, *y-*vartaloisten verbien hakusanat ovat *uo-*, *yö-*loppuisia, refleksiivitaivutuksen puolestaan yleensä *kseh-* tai *ttšie-*loppuisia (esim. *heitteäkseh* ~ *heitteättšie*), mutta osassa rajakarjalaismurteita myös *VijA-*loppuisia (esim. *antaija*, *jaksaija*, *valaija*; ks. myös luku 5.1. alaviite 24). Niinpä esimerkiksi verbistä *jaksoa* ('riisua') johdettuja refleksiiviverbejä löytyy *Karjalan kielen sanakirjasta* (KKS) seuraavin hakusanoin: *jaksoakseh* ~ *jaksoattšie* ~ *jaksaija* ~ *jaksautuo* ~ *jaksavuo* (kaikki: 'riisuutua').

4. Refleksiivijohdokset

Refleksiivisellä johdoksella tarkoitetaan tässä sellaista johdosverbiä, jonka johtimella on semanttisesti refleksiivistä käyttöä mutta yleensä muitakin semanttisia tehtäviä (ks. Koivisto 1995: 122). Näin määriteltynä refleksiivisyys on verbikytköinen ja ims. kielissä johto-opillinen, sananmuodostuksen ilmiö. Refleksiivisen merkityssisällön ilmaisimena verbissä on erityinen morfeemi, refleksiivitunnus, joka voi olla johdin (esim. *-UtU-* tai *-U-*) tai refleksiivitaivutuksessa myös taivutusmorfeemi. Refleksiivitunnuksen lisääminen verbikantaan tuottaa tyyppillisesti uuden verbilekseemin: se muuttaa transitiivisen kantaverbin intransitiiviseksi, ja samalla kantaverbin ilmaisema toiminta muuttuu subjektitarkoitteeseen itseensä kohdistuvaksi (*heittää* + objekti > *heitäytyä* 'heittää itsensä').

Toisaalta refleksiivitunnuksen sisältävällä verbirakenteella voi olla muunkinlaista käyttöä: toiseksi semanttiseksi pääalajiksi refleksiivisyyden rinnalle voidaan erottaa automatiivisuus, jossa lauseen

subjektitarkoite ei ole samalla tavoin agenttiivinen kuin semanttisesti refleksiivisissä käyttöyhteyksissä, vaan esim. eloton (ks. Koivisto 1991: 48–93; ISK: § 334, 336). Samallakin verbillä voi olla sekä refleksiivistä että automatiivista käyttöä. Merkitystehtävien yleisyysuhteet vaihtelevat johtimittain: esim. johdinta *-UtU-* (esim. *kääntä+yty-*) käytetään semanttisesti refleksiivisenä suhteessa enemmän kuin johdinta *-U-* (*käänt+y-*). Lisäksi muita karjalan refleksiiviverbien käyttötapoja ovat esim. passiivi sekä inkoatiivisuus (eli toiminnan alkamisen ilmaiseminen; ks. luku 4.1.4.).

Itämerensuomalaisen kielten refleksiivijohdokset voidaan jakaa johtimiensa rakenteen perusteella kahteen päätyyppiin: yksinkertaisen johtimen *-U-* sisältäviin, kuten suomen *kuul+u-*, *siirt+y-*, *supist+u-*, sekä ns. kompleksisiin refleksiivijohdoksiiin, joita edustavat suomessa esim. johtimet *-UtU-* ja *-VntU-*, karjalassa myös *-vU-*, esim. *pese+yty-*, *pila+antu-*, *pila+vu-* (Itkonen 1969: 71–72; Koivisto 1995: 128–136). Kompleksisten johdostyyppien johtimet ovat *U-*loppuisia ja rakenteeltaan yhdysjohtimia eli alkuaan usean morfologisen aineksen sisältäviä (yhdysjohtimista ks. Koivisto 2013: 274–275). Johdin *-U-* ja kompleksiset refleksiivijohtimet kytkeytyvät muodoltaan toisiinsa sikäli, että *-U-* on tavallisesti mukana jälkimmäisten loppuaineksena.

Suomen murteissa kompleksisia refleksiivijohdoksia tunnetaan runsaat 10 eri morfologista tyyppiä (ks. Koivisto 1995: 138), mutta karjalassa ei läheskään näin monta. Kompleksisten johdostyyppien verbit ovat vartaloltaan tavallisesti kolmi-, joskus nelitavuisiakin (*pese+yty-*, *pila+antu-*, *sijoitta+utu-*), kun taas *U-*johdokset ovat tyypillisimmin kaksitavuisia (*kuul+u-*, *siirt+y-*). Tosin *U-*johdoksissa on myös vartaloltaan kolmitavuisia, esim. *asett+u-* (< *asetta-*), *kellist+y-* (< *kellistä-*), jotka sisältävät *U-*johtimen edellä toisen verbinjohtimen (näissä esimerkeissä *-ttA-* ja *-stA-*). (Suomen *U-*aineksista verbijohdoksista ks. myös Hakulinen 1979: 269–271, 292–293; Räsänen 1988; ISK: § 333, 339–349.) Lisäksi kompleksisiin refleksiivijohdoksiiin voidaan lukea (*V*)*CehtA-*johtiminen verbityyppi (esim. *ajelehta-*, *keäntelehtä-*), jota tavataan karjalassa sekä suomen murteissa (ks. luku 4.1.5.).

Refleksiivijohdokset sisältävät siis yleensä vartalonsa lopussa vokaalin *u*, *y*, joka sellaisenaankin voi olla johdin, ja niiden yhteisnimitykseksi sopii ”*U-*vartaloiset” tai ”*U-*aineksiset johdokset”. Verbinjohdin *-U-* on vanhaa suomalais-ugrilaista perua, ja se tunnetaan

kaikissa ims. kielissä (ks. Koivisto 1995: 123–124, 126).⁸ Kompleksiset refleksiivijohtimet taas ovat nuorempia, ja niitä tavataan harvemmissä itämerensuomalaisissa kielissä: esimerkiksi vepsässä ei esiinny lainkaan suomen ja karjalan murteille tyypillisiä kompleksisia refleksiivijohtimia (ks. mts. 147). Lisäksi itäisille ims. kielille ominaiseen refleksiivivitaivutukseen kuuluu taivutusainesten ohella myös eräitä refleksiivisiä johdinaineiksia (esim. kantasuomen *-*de-* tai karjalan -*čče-*), joita käsitellään refleksiivivitaivutuksen yhteydessä luvussa 5.

Refleksiivisyyden määritelmällisestä verbikytköisyydestä huolimatta *U*-aineksiset johtimet voivat liittyä myös nominikantoihin (kuten monet muutkin ims. verbinjohtimet). Kantasanan sanaluokasta riippumatta *U*-verbijohdos on muutosta ilmaiseva: subjektitarkoitteeseen kohdistuu muutos (tai sen vaikutus), jossa on tavalla tai toisella osallisena johdoksen kantasanan – verbin tai nominin – tarkoittama asia (ks. Räisänen 1988: 31; Koivisto 1995: 123).

4.1. Kompleksiset refleksiivijohdokset

Kompleksisia refleksiivijohdoksia esiintyy rajakarjalaisaineistossani viittä eri morfologista tyyppiä (ja sporadisesti vielä kolmea muuta). Päätyypeinä ovat kaksi johdinta: *-UtU-* (tyyppi *seka+utu-*) ja *-vU-* (tyyppi *seka+vu-*). Aineistossa harvinaisempia ovat tyypit *seka+u-*, *seka+atu-* ja *seka+antu-*, joiden johtimet ovat vastaavasti *-(V)U-*, *-VtU-* ja *-VntU-*. (Lisäksi aineistossa esiintyvät satunnaisesti refleksiivijohtimet *-hUntU-*, *-hU-* ja *-itU-*.) Kaikki tässä mainitut rajakarjalaismurteiden refleksiiviset johtimet ja johdostyypit tunnetaan myös suomen murteissa, ja kaikkien paitsi yhden niistä (*-vU-*) levikkialueet suomessa ja karjalassa rajautuvat suoraan toisiinsa. *Karjalan kielen sanakirja* tuntee kuitenkin näistä johdostyypeistä vain ensin mainitut kaksi päätyyppiä (*-UtU-* ja *-vU-*).

Tarkastelen seuraavaksi rajakarjalaisaineistostani ensin kompleksisia refleksiivijohdoksia ja sitten *U*-johdoksia, jälkimmäisten mukana myös vartaloltaan kolmitavuisia, johdinyhtymän sisältäviä *U*-johdoksia (esim. *asett+u-*, *opast+u-*, *imelt+y-*, *kumart+u-*) sekä *tU-* ja *pU-*johdoksia (esim. *jeä+ty-*, *nuor+tu-*, *juo+pu-*). Vertailen

8. Ekspressiivisiin kantoihin liittyessään johdin *-U-* taas on merkitykseltään lähinnä kontinuaatiivinen, esim. *kirsku-*, *välkky-* (ks. Kulonen 2010).

rajakarjalaisaineiston verbejä ja johdostyyppejä niiden esiintymiseen suomessa ja toisaalta muualla karjalan kielessä. Vertailussa muuhun karjalaan hyödynnän *Karjalan kielen sanakirjaa*. Suomen osalta vertailu tapahtuu yleiskieleen ja osin murteisiinkin.

4.1.1. *UtU*-johdokset

Johtimen *-UtU-* (~ *-UdU-*) sisältäviä refleksiivijohdoksia tavataan karjalassa ja suomessa. Karjalassa *UtU*-johdostyyppi on ominainen vienalaismurteille ja eteläkarjalalle; livvinkarjalassa sitä vastaa *vU*-johtiminen tyyppi. Lisäksi *UtU*-johdoksia on tavattu lyydin pohjoismurteissa eteläkarjalan vaikutuksesta. (Koivisto 1993: 199–200; 1995: 130, 133, 147.)

Suomen murteissa *UtU*-johdostyyppi on levikiltään varsin laaja-alainen: sitä on tavattu laajalti itämurteissa ja Pohjois-Suomen murteissa sekä jonkin verran länsimurteissakin (ks. tarkemmin Koivisto 1995: 129–130). Lähtöjään *UtU*-tyyppi on itäinen, ja suomen itämurteissa sen kaikkein vahvinta esiintymisaluetta on Pohjois-Karjala, missä se on esiintynyt jokseenkin yksinomaisena kompleksisena refleksiivijohdostyyppinä, kun taas lännempänä ja pohjoisempana *UtU*-tyyppi on limittynyt toisten refleksiivisten johdostyyppien kanssa. Levikinsä perusteella *UtU*-johdin ja -johdostyyppi palautuvat karjalan ja suomen itämurteiden yhteiseen kantakieleen, muinaiskarjalaan, mutta eivät sitä kauemmas. (Mts. 139.) Tyyppi ei siis ole rajakarjalaismurteissa myöhäinen suomalaislaina vaan vanhempaa perua. Johdin *-UtU-* takautuu varhempaan asuun **-δUtU-* (ks. Räisänen 1967: 102).

UtU-verbijohdosten muodostusperiaatteet ovat karjalassa ja suomessa samat. Johdin liittyy niin verbi- kuin nominikantaankin. Verbikanta voi olla vartaloiltaan kaksi- tai kolmitavuinen, jolloin *UtU*-johdoksen vartalo on vastaavasti kolmi- tai nelitavuinen (*jaksa+utu-*, *sotke+utu-*, *vetä+yty-*; *lujitta+utu-*, *kellistä+yty-*, *varusta+utu-*). Nominikanta sen sijaan on *UtU*-johdoksessa aina kaksitavuinen ja johdoksen vartalo siten kolmitavuinen (*hike+yty-*, *lapse+utu-*, *lika+utu-*, *noke+utu-*). *UtU*-johdokset ovat yleensä kantasanoiltaan läpinäkyviä ja merkitykseltään säännöllisiä. (Suomen osalta ks. Koivisto 1991: 17; ISK: § 343; karjalan osalta ks. Markianova 1985: 22, 99–102.)

Rajakarjalaisaineistooni sisältyy 108 *UtU*-johdoslekseemiä.⁹ Johtimen asuna on astevaihtelun vahvassa asteessa *-UdU-* tai *-UtU-* ja heikossa asteessa *-UvU-*. Esim.

- (1) -- *vettä sih vain otettii **pezeyvyttii** dä, kauhazel piäh lykittii pe-huuhoutuvuttii dai hyvä.* (Korpiselkä, SKNA 3039:1a)
- (2) -- *nygie tukkiloi tahi ropsiloi ja, sillä keinol se, **avauduu** ruhka.*
-- *no siid ku ruuhka **purgaudu.*** (Suistamo, SKNA 3044:1b)
- (3) *tuola sanoo kolkuttii meijjän ovvii ka minä vaan kävin sanomaa jotta, **raivauvu** pois pihas ei meil_oo mitää tiäl tekemistä.* (Impilahti, SKNA 6820:1a)

Aineiston *UtU*-verbeistä verbikantaisia on 81 (kuten esimerkkien 1–3 *pesity-*, *huuhoutu-*, *avautu-*, *purkautu-*, *raivautu-*); niistä on vartaloiltaan nelitavuisia seitsemän (mm. *asettautu-*, *kellistäyty-*). Nominikantaisia *UtU*-verbejä on puolestaan 23 erilaista (esim. *hätäyty-* 'hätääntyä', *kipeyty-*, *vierautu-* 'vieraantua, erota'). Muutama verbi voidaan katsoa niin verbi- kuin nominikantaiseksikin (mm. *häpeyty-* 'hävetä', *kokoutu-*, *likautu-*, *pilautu-*, *vastautu-*; kantasanan sanaluokan kaksitulkintaisuudesta ks. Koivisto 1991: 17–18; 2013: 302–303).¹⁰

Rajakarjalaisaineiston *UtU*-verbiin kantasanon sanaluokkajakauma on samansuuntainen kuin suomen yleiskielessä, jonka *UtU*-johdoksista on verbikantaisia n. 300, nominikantaisia n. 150 (joista substantiivikantaisia runsaat 100 ja adjektiivikantaisia n. 50) ja kantanaan muun nominivartalon sisältäviä kymmenkunta lekseemiä (ISK: § 343).

Pitäjittäin *UtU*-johdoslekseemejä esiintyy aineistossani seuraavat määrät: Impilahti 12, Korpiselkä 67, Salmi 4, Suistamo 35, Suojärvi 21. Huomionarvoista on, että *UtU*-johdoksia tavataan myös livvinmurteisen Salmin aineistossa, vaikka KKS:ssa Salmista ei ole ainoatakaan *UtU*-verbin esiintymätietoa. (*UtU-* ja *vU-*johdosten pitäjakohtaisesta vaihtelusta rajakarjalaismurteissa ks. luku 4.1.3.)

Rajakarjalaisaineiston *UtU*-johdoksista suuri osa tunnetaan suomessakin: 75 verbiä aineiston 108 verbistä esiintyy myös suomen yleiskielessä. Jotkin karjalan *UtU*-verbeistä tosin esiintyvät suomessa

9. Verbiin esiintymien määrä on suurempi kuin verbiin lekseemimäärä, sillä samasta lekseemistä voi olla aineistossa useita esiintymiä.

10. Kantasanaltaan epäselviä, mutta korrelaatiollisia ovat esim. verbit *liipiyty-* 'laueta' ja *lymeyty-* 'mennä piiloon' (vrt. *liipaista;* *lymy,* *lymytä*).

tavallisemmin *VntU*-johtimisena varianttina, kuten *hätäyty-*, *ilmautu-*, *loukkautu-*, *pilautu-*, *siunautu-*, *vierautu-* (vrt. suomessa *hätänty-*, *ilmaantu-* jne.).

Suomesta (myös murteista) puuttuvia rajakarjalaisaineiston *UtU*-johdoksia ovat mm. verbikantaiset *loatiutu-* 'sukeutua, maistua' (*čuaajuj juonta rubee luatiutumaa*; Korpiselkä, SKNA 8539:2a), *malttautu-* 'malttaa (mielensä)', *pyrkiyty-* 'pyrkiä; pyytää päästä (jonnekin)' (*toiset yöks pyrkiyvyytää*; Korpiselkä, SKNA 4384:2a) sekä nominikantaiset *hiileyty-* 'hiiltyä, palaa hiileksi' (*sit tervan kusta hiileydi äijä*; Suistamo, SKNA 0657:1a), *häpeyty-* 'hävetä', *lapseutu-* 'saada (paljon) lapsia', *liivautu-* 'tulla limaiseksi', *rauhoutu-* 'rauhoitua', *tukkuutu-* 'ker(ään)tyä; tulla kootuksi'. Nämä verbijohdokset ovat paljolti karjalan kielelle ominaisia, mutta niiden kantasanat tunnetaan suomessakin. Joitakin tällaisia suomen yleiskielestä puuttuvia rajakarjalaisia verbejä tavataan suomen murteissa, mahdollisesti muina(kin) kuin *UtU*-johtimisina varianteina: esim. johdos *kapautu-* esiintyy Sotkamossa *UtU*-johtimisena, mutta muutoin enimmäkseen jonkin toisen kompleksisen refleksiivijohtimen sisältävänä (esim. *ka(p)pa+antu-*, *ka(p)pa+atu-*, *ka(p)pa+u-* ym.; SMSA).

Edellä mainittujen rajakarjalaisten johdosten kantasana tunnetaan myös suomessa, vaikka itse johdos suomesta puuttuukin. Sen sijaan seuraavissa tapauksissa *UtU*-johdos sekä sen kantasana (tässä merkityksessään) esiintyvät pelkästään karjalassa: *jaksautu-* 'riisutua' (< *jaksoa* 'riisua' : *jaksa-*), *kotkautu-* 'juuttua kiinni' (< *kotkata* 'kääntää puun läpi lyödyn naulan pää takaisin puuhun'), *liččautu-* 'tunkeutua, ahtautua' (< *ličcata* 'painaa, tunkea'), *puuttautu-* 'tarrautua' (< *puuttoa* 'tarttua'), *sattautu-* 'loukkaantua' (= *sattoakseh*), *šiileyty-* 'siitä, lisääntyä' (< *šiilie* id.), *tapautu-* 'pyrkiä' (< *tavata* 'tavoittaa' ym.). Sama koskee sellaisia venäläiseen lainaverbiin pohjautuvia johdoksia kuin *jeäpiyty-* 'ilmestyä, näyttäytyä', *rotiutu-* 'syntyä, valmistua' tai *votriutu-* 'puhua sievistellen'; tosin verbistä *rotiutu-* on suomesta pari esiintymätietoa Pohjois-Karjalasta (SMSA), mutta ne ovat siellä varmastikin karjalan kielen vaikutusta. Myöskään merkitykseltään inkoatiivisia verbijohdoksia (ks. luku 4.1.4.) ei yleensä esiinny suomen kielessä.

Kaikkiaan rajakarjalaismurteiden *UtU*-verbien vastaavuus suomeen on suuri. Yhtäläisyys on osin koko karjalan kielen ja suomen

keskinäistä vastaavuutta ja osin rajakarjalaismurteiden myöhäisemmän suomalaistumisen seurausta.

Verrattaessa rajakarjalaismurteita muuhun karjalan kieleen toimii vertailuaineistona *Karjalan kielen sanakirja*. Valtaosa rajakarjalaisaineistoni *UtU*-johdoksista esiintyy hakusanoina KKS:ssa: 74 lekseemiä 108:sta (eli 68,5 %). Lisäksi joillakin aineiston verbeistä on KKS:ssa vastineena fonologisesti läheinen synonyymi, esim. *hautuutu-* (Suistamo, SKNA 0657:1a) vrt. *hautoutu-* (KKS); *liseyty-* (Suojärvi, SKNA 2756:1a) vrt. *lisäyty-* (KKS). Ne rajakarjalaismurteiden verbit, jotka puuttuvat KKS:sta, saattavat olla suomalaisperäisiä. Tällaisia ovat aineistossa esimerkiksi verbit *loukkautu-* (aineistossa 1 esiintymä), *pukeutu-* (2 esiintymää) ja *riisuutu-* (1 esiintymä), joiden asemesta muualla karjalassa ovat käytössä verbit *sattautu-* (aineistossa 1 esiintymä), *šuriutu-* ('pukeutua'; ei esiinny aineistossa) ja *jak-sautu-* ('riisuutua'; 2 esiintymää), sekä verbit *käyttäyty-* (1 esiintymä) ja *suoriutu-* ('suoriutua'; 2 esiintymää).

Selvien suomalaislainojen lisäksi rajakarjalaisaineistossa on sellaisia *UtU*-johdoksia, jotka eivät esiinny KKS:ssa ja vaikuttavat siten karjalalle vierailta, mutta joille kuitenkin on karjalassa sopiva kantasana: esim. *roapeutu-* (Suistamo, SKNA 0657:1b) ~ *roapiutu-* (Salmi, SKNA 1312:1a) 'kulua, virttyä' (< *roapie* 'raapia, kynsiä'), *siunautu-* (Suistamo, SKNA 0658:1b) 'tulla siunatuksi' (< *siunata*), *kellistäyty-* (Korpiselkä, SKNA 4378:1b) (< *kellisteä*).

Vartaloltaan nelitavuisista *UtU*-johdoksista (esim. *huvittautu-*, *valmistautu-*), joita aineistossa on seitsemän, vain yksi esiintyy KKS:ssa hakusanana (*varustautu-*). Kaikkien näiden kantaverbinä on *A*-vartaloinen johdosverbi.

Karjalalle ominainen tapausryhmä ovat *le*-verbeistä johdetut *UtU*-johdokset, joissa johdinainesta on *-leUtU-* tai *-liUtU-*. Tällaisia verbejä ei viiden pitäjänmurteen rajakarjalaisaineistossani ole, mutta Ilomantsin aineistosta löytyi yksi tapaus: *siit ei suuteliuvu* (SKNA 13014:1b; KKS:ssa ei ole tätä *suuteliutuo-* ~ *suuteleutuo-* verbiä). KKS:ssa on *leUtU-* ~ *liUtU-* verbejä kaikkiaan 124 hakusanaa (esim. *haikotteliutu-*, *muutteliutu-*); niiden levikkialueena on varsinaiskarjala, tarkemmin ottaen vienan- ja eteläkarjalan läntiset osat. Suomen kielessä tällaisia *le*-verbikantaisia *UtU*-verbejä on tavattu Pohjois-Karjalan (SMSA: 12 lekseemiä, esim. *kuonisteleutu-*, *työnteleyty-*) ja Kainuun

murteista (SMSA: 20 lekseemiä, esim. *veteleyty-*, *virotteleutu-*), mutta ei muualta. Näihin itäisimpiin itämurteisiin rajoittuvan levikkinsä perusteella tyyppi vaikuttaa suomessa selvästi karjalaislainalta.¹¹

4.1.2. *vU*-johdokset

Livvinkarjalassa esiintyy kompleksisena refleksiivijohtimena *-vU-*, esim. *ava+vu-* 'avautua', *pese+vy-* 'peseytyä', *tunke+vu-* 'tunkeutua' (jälkimmäiset livvinkarjalaisessa asussaan *pezevy-*, *tungevu-*). *vU*-johtimen levikki ei ulotu KKS:n sana-aineiksessa eteläkarjalaan, mutta tämän artikkelin rajakarjalaisaineistossa se kuitenkin ylittää jossain määrin myös eteläkarjalan puolelle.¹² Lisäksi *vU*-johdoksia on tavattu lyydissä, lähinnä sen keskimurteessa livvinkarjalan vaikutuksesta (Turunen 1946: 140).

Suomen murteissa *vU*-johdostyyppiä vastaa asultaan tyyppi *seka-vu-* ~ *seka-u-* (johtimena *-vU-* ~ *-U-*), jonka levikki on länsimurteinen: lounaismurteiden itäryhmä ja etelähämäläiset murteet sekä näiden välimurteet. Tällä suomen *vU*-johdostyyppillä ei ole areaalista yhteyttä livvinkarjalan *vU*-tyyppiin, vaan ne ovat kehittyneet kumpikin omalla tahollaan yhteisestä lähtökohdasta, historiallisesta johtimesta **-δU-*, johon palautuu myös suomen pohjoisille ja itäisille murteille ominainen johdostyyppi *sek(k)au-* (josta lisää luvussa 4.1.5.). (Ks. Koivisto 1995: 132–133, 137.)

Rajakarjalaisaineistossani on esiintymiä 43:sta *vU*-johtimisesta verbistä, esim.

- (4) – – *ne ol' umbilänget muudu gu rindumee sai siduo vai se hevon ryndäs ei avavunnuh.* (Salmi, SKNA 3047:2a)
- (5) *myö kerävyimmö yhteh taloih täs da – – kai kerävyimmö sih täyzi mökki meidy akkoidu.* (Suojärvi, SKNA 1010:1b)
- (6) *tää lenkkiharččovoi se ei kestä. ne niäd lenkit hangavuu kivilöis*
– –. (Suistamo, SKNA 3044:1b)

11. Myös eteläkarjalan saarekemurteissa Sisä-Venäjällä esiintyy *le*-verbikantaisia refleksiiviverbejä (KKS:ssa myös *liettšie*-loppuisina hakusanoina).

12. Myös jo 1800-luvun loppupuolen murrenäytteestä on todettu *vU*-johdostyyppin levinneen Suojärven "varsinaiseen", eteläkarjalaiseen murteeseen (Jeskanen 2011: 354).

vU-johdin voi *UtU*-johtimen tavoin liittyä niin verbi- kuin nomini- kantaankin, ei kuitenkaan kolmitavuisiin kantoihin, joten *vU*-johdok- sissa ei ole vartaloltaan nelitavuisia verbejä (**venyttävy-*, **varustavu-*; vrt. *venyttäyty-*, *varustautu-*). Aineiston *vU*-johdoksista on verbikan- taisia 30 (mm. esimerkkien 4–6 *avavu-*, *kerävy-*, *hankavu-*) ja nomini- kantaisia 13 (esim. *kipevy-* ’kipeytyä’, *nokevu-* ’nokeentua’, *uravu-* ’tulla hulluksi’). Kantasanojen sanaluokkajakauma on näin ollen samansuuntainen kuin *UtU*-johdoksilla: verbikantaisia *vU*-lekseemejä on noin kolme kertaa nominikantaisten määrän.

Aineistoni 43:sta *vU*-verbistä on *Karjalan kielen sanakirjassa* hakusanoina 36 kpl eli 83,7 %. Osuus on suurempi kuin aineiston *UtU*-johdoksilla, joista 68,5 % esiintyy KKS:n hakusanoina. KKS:sta puuttuvat rajakarjalaisaineiston *vU*-johdokset *korjavu-*, *pestavu-*, *riisuvu-*, *vihkivy-* ’tulla vihityksi, mennä naimisiin’ sekä nominikan- taiset *kiimevy-*, *kouluvu-*, *loittovu-*. Näistä tosin verbillä *kiimevy-* ’tulla kiimaan’ on KKS:ssa synonyyminen lähivastine *kiimavu-* sekä ver- billä *korjavu-* vastaava *UtU*-variantti *korjautu-* ’kohentua; sulkeutua, salpautua’. Levikkensä ja merkityksensä perusteella verbi *korjautu-* (vienalaismurteet sekä Korpiselkä ja Suistamo) ~ *korjavu-* (Impilahti) vaikuttaa suomalaisperäiseltä. Jälkimmäisessä on *UtU*-johdin vaihtu- nut *vU*-johtimeksi, ja suomen *UtU*-johdoksiin perustunevat muutkin tässä mainitut KKS:sta puuttuvat *vU*-verbit: *pestavu-*, *riisuvu-*, *vih- kivy-*, *kouluvu-*, *loittovu-*, joiden kaikkien kantasana on suomea eikä karjalaa.¹³

4.1.3. *UtU*- ja *vU*-johdosten vaihtelu rajakarjalaismurteissa

Karjalan *UtU*- ja *vU*-johdostyyppit näyttäytyvät *Karjalan kielen sa- nakirjassa* levikiltään jokseenkin komplementaarisisina siten, että *vU*-tyyppi on ominainen livvinkarjalalle ja *UtU*-tyyppi varsinais- karjalalle (etelä- ja vienankarjalalle). Kuitenkin omassa aineistos- sani tyyppit limittyvät: *vU*-johdoksia esiintyy kaikissa Raja-Karjalan

13. Lisäksi muutamalla rajakarjalaisaineiston *vU*-verbillä on suomenmukainen merkitys, joka poikkeaa sen merkityksestä muualla karjalassa: esim. verbin *hätävy-* käyttöesiintymistä osan merkitys on suomen tapaan ’hätäntyä’ (esim. *ei pie hädävyö ei ensinkää*; Suistamo, SKNA 0658:1a) eikä karjalan mukaisesti ’joutua hätään, puutteeseen’ (esim. *leiväs hädävyin* ’minulle tuli puute leivästä’; Säämäjärvi, KKS) tai ’turvautua’ (esim. *hädävyi miuh* ’turvautui minuun’; Suojärvi, KKS).

pitäjänmurteissa (myös eteläkarjalaa edustavissa), ja toisaalta kaikkialla tavataan *vU*-johdosten rinnalla *UtU*-johdoksia (myös livvin-
karjalaisessa Salmisssa).

Tyypit *-UtU*- ja *-vU*- esiintyvät siis rinnakkain koko rajakarjalais-
murteiden alueella. Aineistossani *UtU*-johdostyyppi on yleisempi
kolmessa pitäjässä ja *vU*-tyyppi kahdessa. Lekseemeittaiset luku-
määräsuhteet ja prosentiosuudet ovat pitäjittäin seuraavat (*UtU*-
verbejä – *vU*-verbejä): Impilahti 13 – 15 (45 % – 55 %), Korpiselkä
47 – 7 (89 % – 11 %), Salmi 4 – 7 (36 % – 64 %), Suistamo 35 – 13
(73 % – 27 %), Suojärvi 21 – 11 (64 % – 36 %). *vU*-johdokset ovat
siis enemmistönä Salmisssa ja Impilahdella, ja suurin osuus niillä on
odotuksenmukaisesti livvinmurteisessa Salmisssa (64 %). (Aineistos-
sani *UtU*-verbien osuus Salmisssa on siis 36 %, kun taas KKS:ssa *UtU*-
verbeistä ei ole Salmista tietoja lainkaan.) Muualla Raja-Karjalassa –
Korpiselässä, Suistamolla ja Suojärvellä – *vU*-tyyppi on *UtU*-tyyppiä
harvinaisempi, mutta missään rajakarjalaispitäjässä livvinkarjalaista
vU-tyyppiä ei voi pitää vain satunnaisena: *vU*-verbien esiintymiä on
kaikissa pitäjänmurteissa huomionarvoinen määrä ja niitä esiintyy
usealla eri puhujalla. Aineistorajaukseni ulkopuolelle jääneestä Ilo-
mantsista tarkistin erikseen *vU*-tyypin mahdollisen esiintymisen: ai-
neistosta ei löytynyt ainoatakaan esiintymää, joten Ilomantsi poikkeaa
tässä suhteessa Raja-Karjalan muista pitäjänmurteista.

Silti myös KKS:ssa *vU*- ja *UtU*-verbityyppien limittyminen raja-
karjalaismurteissa näkyy jossain määrin: *vU*-johdoksista on jonkin
verran tietoja myös eteläkarjalaismurteiden puolelta. Kolmeentois-
ta KKS:n *vU*-hakusanaan sisältyy esiintymätieto Suistamolta (esim.
hikevy-, *littšavu-*, *rikkavu-*, *torevu-*), joskin verrattomasti useam-
pia esiintymätietoja Suistamolta on *UtU*-johdoksista: peräti 164:ssä
KKS:n *UtU*-hakusanassa. Omassa aineistossani *vU*-verbiesiintymiä
on myös Korpiselästä (6 lekseemiä), mutta KKS:ssa ei lainkaan
(KKS:n *UtU*-verbihakusanosta on 68:ssa esiintymätieto Korpiseläs-
tä). Impilahden sana-ainesta KKS taas sisältää ylipäättään varsin vä-
hän: Impilahdesta on esiintymätieto yhdessä *vU*- (*istuvu-*) ja kahdessa
UtU-johdoshakusanassa (*oleutu-* 'tottua, kotiutua', *terstautu-* 'kylläs-
tyä'). Suojärvellä taas *vU*-tyyppi näyttää KKS:n aineistossa paljon
yleisemmältä kuin omassa (tosin suppeassa) aineistossani; kuva voi
johtua siitä, että KKS:n informantit ovat olleet Suojärven itäkylistä

(ks. KKS I: XXXI), jotka ovat murteeltaan varsin livvinkarjalaisia kuulumatta kuitenkaan livvinkarjalan varsinaiseen puhuma-alueeseen.¹⁴

Livvinkarjalainen *vU*-johdostyyppi esiintyy siis myös Raja-Karjalan eteläkarjalaismurteisessa osassa, mutta sen levikki ei KKS:n perusteella näytä ulottuvan Venäjän puolella puhuttuun eteläkarjalaan (esim. Porajärvelle tai Repolaan). Tämän yhden johdostyyppin levikin suhteen koko rajakarjalaisalue näyttäytyy siten yhtenäisenä ja livvinkarjalaisempana kuin Venäjällä puhuttu eteläkarjala.

Raja-Karjalan eteläkarjalaisessa osassa kuitenkin vallitsee *UtU*-johdostyyppi *UtU*- ja *vU*-tyyppien rinnakkaiselosta huolimatta. Osa rajakarjalaismurteiden *UtU*-verbistöstä on myös omaleimaista muuhun karjalaan nähden. Aineistossani on varsin paljon KKS:sta puuttuvia *UtU*-johdoksia, joiden sijalla KKS:ssa on hakusanana vastaava *vU*-johdos: 7 verbikantaista (7a) ja 8 nominikantaista (7b) *UtU*-verbiä, esim.

- (7) (a) *huuhtoutu-* 'huuhtoutua' (Korpiselkä, SKNA 3039:1a; Suistamo, SKNA 1884:1a) vrt. KKS: *huuhtovu-kiskoutu-* (Suojärvi, SKNA 3086:1a) vrt. KKS: *kiskovupensoutu-* (*meččäruis se pensoudu*; Suistamo, SKNA 0656:1a) vrt. KKS: *pensavu-* 'kertyä paljon'
puuttautu- (Suistamo, SKNA 3044:1b) vrt. KKS: *puuttavu-* 'tulla liitetyksi, tarrautua' (< *puutta-* 'tarttua')
šiileyty- (Suistamo, SKNA 0658:1a) vrt. KKS: *šiilevy-* 'siitä, lisääntyä' (~ *šiilekseh*)
- (b) *häpeyty-* (Suojärvi, SKNA 3086:1a) vrt. KKS: *häpevy-* 'hävetä'
toteutu- (Suistamo, SKNA 0656:1b) vrt. KKS: *totevu-* 'käydä toteen'
tukkuutu- (Korpiselkä, SKNA 4383:1b) vrt. KKS: *tukkuvu-* 'ker(ään)tyä; tulla kootuksi'

14. KKS:n sana-artikkeleista eivät näy esiintymätietojen keruukylät, joten ei voida tietää tarkemmin, mistä päin pitää tietoa *vU*-johdoksesta kulloinkin on. KKS:n Suojärven aineksen kuitenkin tiedetään olevan Raja-Karjalan alueen eteläkarjalaista murretta, eikä se ole peräisin esim. Hautavaaran tai Hyrskylän livvinmurteisista kylistä (Jeskanen 2011: 357).

Esimerkkien 7 *UtU*-verbit ovat todennäköisesti syntyneet rajakarjalaismurteessa alkuperäisempien livvinkarjalaisten *vU*-johdosten pohjalta: ne ovat käytännössä ”samoja” kuin livvinkarjalaiset *vU*-varianttinsa, mutta *vU*-johdin on korvautunut eteläkarjalaisella *UtU*-johtimella (vrt. myös luvun 3.1.2 lopussa mainitut KKS:sta puuttuvat *vU*-johdokset *pestavu-*, *riisuvu-*, *vihkivy-*, *kouluvu-*, *loittovu-*).

UtU- ja *vU*-johdostyyppit ovat siis rinnakkaisia ja vaihtelevat koko rajakarjalaismurteiden alueella. Tällaista lekseemikohtaista vaihtelua voi esiintyä samassa idiolektissäkin, esim.

- (8) (a) -- *jotta tetri pilautuu* --. (Suistamo, SKNA 0656:1b)
 (b) *jott_ei* -- *hebosen häntä pilavu* --. (Suistamo, SKNA 0656:1b)
- (9) (a) *ta sih ol'i loppujen loppuksi sih tabautunnuh* [’pyrkinyt’]
sih --. (Suistamo, SKNA 0656:1b)
 (b) *kai* [muurahaiset] *sinne liipin keskikohal ne tabavuttih*
 [’joutuivat, juuttuivat’] --. (Suistamo, SKNA 0657:1a)
- (10) (a) *kai liičäudu* [’tunkeutui’] *sih ni* --. (Suojärvi, SKNA 3095:1a)
 (b) *ei täh mahtih ei tiälä midä nyt pietäh g_ei taloloih liičävutt*
yksih. talol_ei mänty. (Suojärvi, SKNA 3095:1a)

Vertailen tässä rajakarjalaismurteiden *UtU*- ja *vU*-johdoksia toisiinsa myös semanttiselta kannalta. Aineistoni 81:stä verbikantaisesta *UtU*-johdoksesta esiintyy semanttisesti refleksiivisessä käytössä 52 lekseemiä ja automatiivisessa käytössä on 24 (näistä refleksiiviverbien päämerkityksistä ks. Koivisto 1991). Edellisiä on 64 % ja jälkimmäisiä 30 % kaikista johdostyyppinsä verbeistä.¹⁵ Merkitykseltään läpeensä refleksiivinen *UtU*-johdosten alaryhmä ovat vartaloltaan nelitavuiset verbit (esim. *lujittautu-*, *varustautu-*).

Automatiivisia ovat esim. seuraavat *UtU*-verbien käyttöyhteydet: *nyt_on terva jo hauduutunu* (Suistamo, SKNA 0657:1a); -- *ni silmää sattu piä. siidä mäni mussaks ja pahaks mäni ylen sih rikkout sih men* (Korpiselkä, SKNA 4370:1a). Lisäksi refleksiiviskäyttöisistä *UtU*-verbeistä seitsemällä on aineistossa myös automatiivista käyttöä, kuten verbillä *peseyty-*: *ne* [= pellavan siemenkodat], *kevol oldii siinä muudama vuorokaus, ja sid levitimmä gu vihma sattu ni sit kiireel levitimmä jotta ne pezeydyy* (Impilahti, SKNA 7481:1a) (vrt. saman

15. Muutama verbi jää selvän refleksiivisen tai automatiivisen merkitysryhmän ulkopuolelle, esim. *istautu-*, *kaivautu-*, *liitäyty-*.

verbin refleksiivinen käyttö esimerkissä 1).¹⁶ Aineiston automatiivisissa *UtU*-verbeissä on myös passiivimuotojen tapaisia, joissa tekijäksi tulkitaan henkilö: -- *luvala sivottii luda*. -- *ñii hyväšti kui sidoudu se luda da* -- (Korpiselkä, SKNA 4370:1b) (joku sitoo); *se tuota heinikko se ei tuota kyntävyvy hyvin* (Korpiselkä, SKNA 5137:1b) (joku kyntää).

vU-verbeissä puolestaan aineiston 30:stä verbikantaisesta johdoksista kahdeksalla on semanttisesti refleksiivistä käyttöä (27 % verbeistä) ja automatiivista käyttöä yhdellätoista (37 % verbeistä). Jälkimmäisistä passiivimaisia ovat verbit *reššivy-* 'tulla päätetyksi, ratkaistuksi' (< *reššie* 'päättää, ratkaista') ja *vihkivy-* 'tulla vihityksi, mennä naimisiin'.

Verbikantaisten *vU*-verbien merkityslajien yleisyysuhteet ovat rajakarjalaisaineistossani käänteiset *UtU*-verbeihin verrattuna: *vU*-johdoksissa refleksiiviskäyttöisiä on 27 % lekseemeistä, mutta *UtU*-johdoksissa 64 %. Näitä refleksiivisen merkityksen osuuksia voidaan verrata koko karjalan kielen kattavaan refleksiivijohdosaineistoon (ks. Koivisto 1995: 249–251): siinä refleksiiviskäyttöisten lekseemien osuus on *vU*-johdoksissa 47 % ja *UtU*-johdoksissa 66 % (mts. 249). *UtU*-johdosten refleksiiviskäyttöisten verbien osuus on siis jokseenkin yhtäläinen koko karjalan kattavassa aineistossa ja toisaalta tämän artikkelin rajakarjalaisaineistossa. Rajakarjalaismurteiden *vU*-johdosten merkitysjakauma sen sijaan poikkeaa koko karjalan vastaavasta. Tähän eroon ei ole osoitettavissa mitään selvää syytä.

4.1.4. Inkoatiiviset *UtU*- ja *vU*-johdokset

Karjalan verbikantaisten *UtU*- ja *vU*-johdosten sellainen semanttinen erityisryhmä, jota ei tavata suomessa, ovat inkoatiiviset, toiminnan alkamista ilmaisevat verbijohdokset.¹⁷ Seuraavissa rajakarjalaisimerkeissä 11a–f niitä ovat verbit *kaččeutu-* 'ruveta kiistelemään', *toreutu-* ~ *torevu-* 'ruveta kiistelemään, tappelemaan', *eläyty-* 'asettua asumaan, alkaa elää', *šireyty-* '(auringosta:) ruveta paistamaan', *säräyty-* 'ruveta vapisemaan' ja *vareutu-* 'alkaa pelätä, pelästyä, säikähtää'.

16. Jollain muullakin tämän artikkelin aineistossa pelkästään refleksiivisenä esiintyvällä johdoksella voi olla myös automatiivinen käyttömahdollisuus.

17. Suomessa inkoatiivisten ryhmään voidaan tosin lukea *UtU*-johdos *istuutu-*.

- (11) (a) *erähän kerran siel_ol', muškat kačeuvuttu. viinua onnako mistä lie suatu ja sit, juuvvessa siel, kačeuvuttih kiistele-mäh. **toreuuttih**. (Korpiselkä, SKNA 8539:2a)*
- (b) *a sit viinoa ku juodii ka sielpä **toreuuttiiki**. **toreuuttii** ku veiččilöin ker ruvettii hyppimää – –. (Suojärvi, SKNA 3086:1a)*
- (c) ([haastattelijä:] *Mindäh hyö [= tytöt] niin rakkahat tule-mah oldih?) en t'ii ne talolois tykättii ja taloloih mändih ei, nygyjäh tuada ei niingää taloloih mändäne, van siidä ne taloh **elläyvyttii** van talo-.* (Korpiselkä, SKNA 4378:1a)
- (d) *no kačommo huondeksel päivät **sireydy** gä kupperoittaa da läht astumaa.* (Suojärvi, SKNA 3095:1a)
- (e) *käet **säräydy** sih da, – –, häbeydy mužikka ga, kui sit mänöö.* (Suojärvi, SKNA 3086:1a)
- (f) *opettaja, kalamaj galabie da nous sanoo usson ussoj ja – –, livisti kogo, huonehis, **vareutu**. Maksima, tappo sem mavon.* (Korpiselkä, SKNA 8539:2a)

Inkoatiivisten verbien kantana tai korrelaattina on usein *ise-* tai *AjA-*johtiminen ekspressiivinen kontinuatiiviverbi (Lehtinen 1985: 69–70). Näiden oma johdinaines *-ise-* ~ *-AjA-* on kuitenkin kadonnut inkoatiivijohdoksesta, jonka johdin *-UtU-* ~ *-vU-* kiinnittyy verbin konsonanttiloppuiseen vartaloainekseen (jonka perään tulee siteeksi *e* tai *A*): *kačče+utu-* (< *kač+ise-* 'kinailla, riidellä') (11a), *šire+yty-* (< *šir+ise-* 'paistaa kirkkaasti, helottaa') (11d), *säräyty-* (< *sär+äjä-* 'vapista; järjestä') (11e). Myös kaksitavuinen verbi on mahdollinen inkoatiivijohdoksen kanta: aineistossani mm. *A(A)*-vartalokantaiset *elä+yty-* (< *elä-*) (11c), *tore+utu-* ~ *tore+vu-* (< *tora-* 'tapella, riidellä') (11a–b), *vare+utu-* (< *varaa-* 'pelätä') (11f) ja *oleutu-* 'tottua, alkaa viihtyä, kotiutua' (< *ole-*) (Suojärvi, SKNA 2755:1b).¹⁸

Rajakarjalaismurteet ovat refleksiiviverbien inkoatiivisen käytön suhteen muun karjalan mukaisia. Merkitykseltään inkoatiivisia *UtU-* tai *vU-*verbejä esiintyy karjalan kaikissa päämurteissa (ks. Lehtinen 1985: 63, 70–72). Rajakarjalaisaineistossani niistä on esiintymiä vain Suojärveltä ja Korpiselästä: kuudesta *UtU-*verbistä ja kahdesta

18. Rajakarjalaisaineistoni kahdeksasta inkoatiivijohdoksesta kuusi esiintyy KKS:ssa. Lisäksi aineiston *UtU-*verbeillä *sireyty-* (11d) ja *vareutu-* (11f) on KKS:ssa samamerkitsevä *vU-*vastine *širevy-*, *varavu-*.

vU-verbistä; jälkimmäiset ovat *rähevy-* 'alkaa rähistä' (< *rähise-*) (Korpiselkä, SKNA 4378:1a) sekä esimerkin 11b *torevu-*. Lisäksi esiintyy Ilomantsissa *eläyty-*verbin variantti *eleyty-*: esim. *eleyvvyttää* (SKNA 0509:1e), *eleyvvyttii* (SKNA 5315:2b). Inkoatiivisilla refleksiivijohdoksilla ei ole rinnallaan samakantaisia refleksiivitaivutusvastineita – toisin kuin karjalan refleksiivijohdoksilla yleensä. Karjalaan tämä suomessa tuntematon refleksiivijohdosten käyttötapa on selitetty saadun venäjistä, jossa sen vastineena ovat *za-*prefiksilliset verbit (ks. Lehtinen 1985: 67–68). (Inkoatiivisuudesta ks. myös Räisänen 1985: 3; Laakso 1990: 18, 97–98.)

4.1.5. Rajakarjalaismurteiden marginaaliset refleksiivijohdostyyppit

Yleisten *UtU-* ja *vU-*johdostyyppien lisäksi rajakarjalaismurteissa tavataan muitakin kompleksisiin refleksiivijohdoksiin luettavia verbi-tyyppejä. Näitä ovat (*v*)*U-*, *VtU-*, *VntU-* ja (*V*)*CehtA-*johtimiset verbit.

Tyyppi *-(V)U-* (< **-δU-*)

Rajakarjalaisaineistooni sisältyy johdoksia, joiden vartalo on asultaan tyyppiä *avau-*, *heittäy-*, *pesey-*. Tässä johdostyyppissä johdinaines *-U-* liittyy kantavartalon loppuvokaaliin, joka säilyy. Sen ja *U:n* välissä ei ole tavunrajaa, ja tyyppi on kuin *UtU-*johdostyyppi ilman *tU-*ainesta (*ava+u-*, *heittä+y-* vrt. *ava+utu-*, *heittä+yty-*). Tyypin nimityksenä on tässä (*V*)*U-*johdokset (vrt. *U-*johdoksiin tyyppiä *heittä+y-*, *pain+u-*).

Suomen murteissa (*V*)*U-*johdostyyppi on laaja-alainen: se on levikiltään leimallisesti pohjoissuomalainen, mutta sitä tavataan myös eri puolilla itämurteita (ks. Koivisto 1995: 133). (*V*)*U-*tyypin johdin palautuu ainekseen **-δU-*, ja sen voidaan katsoa edustavan kompleksisten refleksiivijohdosten ”alkutyyppiä” (ks. Räisänen 1967: 102–104; Koivisto 1995: 137). Sama johdinaines **-δU-* on myös livvinkarjalan *vU-*johtimen lähtökohtana, mutta (*V*)*U-*tyypin selvänä erona livvinkarjalan *vU-*tyyppiin on tavunrajattomuus kantavartalon ja johtimen välillä. Pohjoisempana etelä- ja vienankarjalassa **δU-*johtimen jatkajaa taas ei tavata itsenäisenä refleksiivijohtimena lainkaan (Koivisto 1995: 139); näissä murteissa vallitsee kompleksinen *UtU-*johdostyyppi.

Rajakarjalaismurteiden aineistossa esiintyy kahdeksan (*V*)*U*-johdosta, esim.

- (12) (a) *puolel toizel avau ta umbee mändii.* (Korpiselkä, SKNA 3039:1a)
(b) *Haisu-Miitrei. se ku haisu, pahala. eigä häi käyny saunaa eigä pezeyny eigä.* (Impilahti, SKNA 7440:1a)
(c) *täss_on ukko ei äijäl läägärlöi oo turvau.* (Suistamo, SKNA 3044:1b)

Esiintymiä (*V*)*U*-tyypistä ei ole monta, mutta kuitenkin neljästä eri pitäjänmurteesta: Korpiselästä neljä lekseemiä, Suistamolta kolme sekä Suojärveltä ja Impilahdesta kummastakin yksi. Kun esiintymät ovat lisäksi peräisin kahdeksalta eri puhujalta, kyse ei näytä olevan mistään puhuja- tai pitäjäkohtaisesta erikoisuudesta vaan Raja-Karjalan alueen kielimuotoon vakiintuneesti kuuluneesta, joskin harvinaisesta refleksiivijohdostyyppistä.

KKS ei tunne (*V*)*U*-johtimisia johdoksia, joten niitä ei ilmeisestikään esiinny karjalassa muualla kuin rajakarjalaismurteissa. Raja-Karjalan naapurustossa suomen murteissa (*V*)*U*-tyyppejä on tavattu Pohjois-Karjalan murteiden pohjoislaidalla (missä kuitenkin vallitseva refleksiivijohdosten tyyppi ovat *UtU*-johdokset; Koivisto 1995: 133) sekä sporadisesti kaakkoismurteiden länsilaidalla (Muotoopin arkistossa on tietoja mm. Lumivaarasta ja Sortavalasta). Vaikka (*V*)*U*-tyypin levikki suomen murteissa ei täysin osukaan rajakarjalaismurteita vasten vaan jää pikemminkin kielirajan etelä- ja pohjoislaidoille, on mahdollista ja todennäköistäkin, että (*V*)*U*-tyyppi on Raja-Karjalassa suomen murteiden vaikutusta. Toisaalta se voisi myös edustaa alueella ennen yleisemmin esiintynyttä, sittemmin kadonnutta refleksiivijohdostyyppiä (johtimena **-δU-*), joka on oletettu myöhäiskantasuomalaiseksi (ks. Räisänen 1967: 102) ja joka olisi etenkin Pohjois-Karjalan murteiden vaikutuksesta voinut korvautua *UtU*-tyypillä.

Tyyppi *-VtU-*

Lisäksi rajakarjalaismurteissa esiintyy *VtU*-aineeksisiä refleksiivijohdoksia. Aineistossani on esiintymiä kahdestatoista lekseemistä: esim. *ava+atu-*, *kerä+äty-*, *pyrki+ity-*, *viska+atu-*. Tässä *UtU*-johdoksia muistuttavassa kompleksisessä refleksiivijohdostyyppissä

on johtimen *t:n* edellä kantaverbin vartalovokaalin pidentymä (miltä osin tyyppi muistuttaa kohta käsiteltäviä *VntU*-johdoksia, esim. *kerä+änty-*). *VtU*-johdokset ovat vartaloltaan aina kolmitavuisia.

VtU-verbien aineistoesiintymiä ovat esim. seuraavat:

- (13) (a) *ol'i hyvä hevoñi vain niät kum pakkases tul'i seisoa ñi, jalat pilaatu hevosella.* (Korpiselkä, SKNA 5137:1a)
- (b) *ku parih mähin [= menin naimisiin] ja lapseevuin [’sain lapsia’] ñi eihän siid eñeä, tanssissa käyvä.* (Suistamo, SKNA 1883:2a)

VtU-tyyppiä tavataan myös suomen savolaismurteissa, joissa jotkin *VtU*-verbit voisi ulkoasunsa puolesta hahmottaa myös *UtU*-tyypin diftonginreduktioiseksi variantiksi (*avautu-* > *avaotu-* ~ *avaatu-*). Kuitenkin *VtU*-johdokset ovat suomessa oma morfologinen tyyppinsä (ks. Koivisto 1995: 136) ja sama pätee karjalaan, jossa diftonginreduktiota ei tunneta lainkaan.

VtU-johdostyyppi esiintyy karjalassa vain rajakarjalaismurteissa (sitä edustavia verbejä ei ole KKS:ssa¹⁹ eikä Koiviston 1995 karjalan aineistossa), mikä viittaa lainautumiseen näiden suomenkielisistä naapurimurteista. Suomen murteissa *VtU*-tyyppiä tavataan Savonlinnan seudun ja Kainuun murteissa sekä Pohjois-Karjalan murteiden eteläosissa ja niihin rajautuvissa kaakkoismurteissa (Koivisto 1995: 136), joista kaksi jälkimmäistä murteistoa sijaitsevat juuri Raja-Karjalan naapureina. *VtU*-tyypin suomalaisperäisyyteen Raja-Karjalassa viittaa sekin, että johdosten pitkä vokaaliaines ei edusta karjalan murteille muutoin tyyppillistä pitkien vokaalien äännekehitystä (esim. *aa* > *oa* ~ *ua*; *ää* > *eä* ~ *iä*).

19. Mahdollinen *VtU*-johdos tosin on KKS:n verbi *soriitu-* ’tulla roskaiseksi’ (= *soreutuo, sorivuo*): *per't'i soriidu* (Tihvinä; KKS). Toisaalta tämä verbi voisi olla myös sporadista *itU*-johdostyyppiä (joka tyyppinä on niin ikään Raja-Karjalassa suomalaisperäinen). Toinen rajakarjalaisaineiston *itU*-johdosesiintymä on *haudoiduu* (Suistamo, SKNA 0658:1b); mahdollisia *itU*-verbejä ovat myös *i*-vartalokantaiset *pyrkiity-* ja *rotiitu-*, jotka tässä on kuitenkin laskettu yleisemmin esiintyvään *VtU*-tyyppiin. Pidentyneen vokaalin ollessa *uu, yy* (eli *UUitU*-vartaloisissa tapauksissa: esim. *venyyty-, poakkuutu-*) tyyppit *-UtU-* ja *-VtU-* lankeavat yhteen, jolloin frekventimpi *UtU*-tyyppi on ensisijainen tulkintavaihtoehto.

Rajakarjalaisaineistoni *VtU*-johdokset ovat enimmälti verbikantaisia ja merkitykseltään refleksiivisiä: *avaatu-*, *kerääty-*, *purkaatu-*, *rotiitu-*, *viskaatu-*. Seuraaville on nominikantaisuuskin mahdollinen tulkinna: *kihlaatu-*, *kuivaatu-*, *pilaatu-* ja *vastaatu-* sekä *kouleetu-* (< *koulia* ~ *koulu*?). Nominikantainen on *lapseetu-* 'saada (paljon) lapsia'.

Aineiston kahdentoista *VtU*-johdoksen esiintymät jakautuvat pitäjittäin seuraavasti: Impilahdesta yksi lekseemi, Korpiselästä kuusi, Salmista kaksi, Suistamolta neljä ja Suojärveltä yksi. Huomionarvoista on jälleen se, että esiintymät hajautuvat usean pitäjänmurteen ja usean puhujan kesken. Kuten (*V*)*U*-tyypissä, tässäkin ei siis ole kyse paikallisesta tai idiolektikohtaisesta erikoisuudesta, vaan alueen murteessa laajemmin, joskin harvaan esiintyvistä johdostyypistä.

Tyyppi *-VntU-*

Rajakarjalaisaineistossa esiintyy myös *VntU*-johtimisia verbejä (tyyppi *sekaantua*, *sotkeentua*, *ärsyyntyä*), joita tavataan myös suomessa, niin murteissa kuin yleiskielessäkin (ks. ISK: § 344). *VntU*-johdosten esiintymiä rajakarjalaisaineistossa ovat:

- (14) (a) *sitki meijjän nuaburin minun vel'- tuata, d'iid'öm poika pojal_ol' nenkä juur kauppa tuota, hää ol'i sairas. tuola jo ol'i nii huono jotta – – kuoleendu kuvil ihan.* (Impilahti, SKNA 6818:2a)
- (b) – – *yhtenä päivänä kokouvutah kaikki hyväl'istö enzin niät tietysti parempiozazet. – – kokoontuu kaikki.* (Suistamo, SKNA 1625:2b)

VntU-tyypin verbien esiintymiä on aineistossa seitsemän: *hajaantu-*, *keräänty-*, *kokoontu-*, *kuoleentu-*, *likaantu-*, *loukkaantu-* ja *pilaantu-* (verbikantaisia muut paitsi *hajaantu-*). Esiintymiä on Impilahdesta kolmesta lekseemistä, Korpiselästä kahdesta ja Suistamolta kolmesta. (Lisäksi olen löytänyt pari tyyppin esiintymää Ilomantsin aineistosta.) Jälleen tässäkin on Raja-Karjalassa harvaan esiintyvä johdostyyppi silti levikiltään siellä suhteellisen kattava.

Edellä käsiteltyjen *VtU-* ja (*V*)*U*-tyyppien tavoin *VntU*-johdosiakaan ei tunneta muualta karjalan kielestä (niistä ei ole hakusanoja KKS:ssa), joten *VntU*-tyyppi on rajakarjalaismurteissa selvästikin

lainaa suomesta. Samoin kuin *VtU*-tyypissä, ei *VntU*-tyypissäkään pitkä vokaali sovi karjalan äännekehitykseen.

Suomessa *VntU*-tyyppi on leimallisesti länsimurteinen, vaikkakin sitä tavataan myös itämurteissa, ei kuitenkaan Pohjois-Karjalan ja Kainuun murteiden itä- tai pohjoisosissa (Koivisto 1995: 128–129). Tyypin puuttuminen juuri Pohjois-Karjalan murteesta ei siis tue oletusta sen lainautumisesta rajakarjalaisiin naapurimurteisiin juuri sieltä. Myös suomen yleiskieli on mahdollinen lainalähde, samoin evakko-seutujen savo sotien jälkeen. Kaikki rajakarjalaisaineistosta tavatut *VntU*-lekseemit esiintyvät suomen yleiskielessä ja vastaavat myös merkitykseltään niitä.

Tyyppi *-(V)CehtA-*

Erilaisten *U*-vartaloisten verbijohdosten lisäksi refleksiivijohdoksiin voidaan lukea johtimen *-(V)CehtA-* sisältävä verbityyppi, esim. *ajelehta-*, *muuttelehta-*, *höperehtä-* (johtimessa *C* on konsonanti *l*, *r* tai *k*). Tyyppiä tavataan koko karjalan kielen alueella ja myös suomen murteissa. Suomessa se ei kuitenkaan kuulu yleiskieleen, jossa sen vastineena ovat *(V)Cehti*-vartaloiset verbit (*ajelehti-*, *muuttelehti-*, *höperehti-*). Tätä *i*-vartaloista *(V)Cehti*-tyyppiä puolestaan ei tavata karjalassa.

Suomen murteissa *A*-vartaloista *(V)CehtA*-johdostyyppiä tavataan laajalti: itämurteissa sekä länsimurteiden puolella kaikissa pohjalaismurteissa Etelä-Pohjanmaalta Perä-Pohjolaan (SMSA). Murteiden *(V)CehtA*-tyyppi on myös leksikaalisesti paljon monimuotoisempi kuin yleiskielen (ja murteiden) *(V)Cehti*-tyyppi, mm. lekseemejä on enemmän. Suomen murteiden lisäksi *(V)CehtA*-tyyppiä tavataan kaikissa karjalan päämurteissa (myös Raja-Karjalassa).

Rajakarjalaisaineistossani esiintyy 18 *(V)CehtA*-johdoslekseemiä, joista 11 on hakusanana KKS:ssa. Osassa KKS:n sana-artikkeleista on esiintymätieto rajakarjalaismurteistakin. Kaikkiaan KKS:ssa *(V)CehtA*-verbejä on hakusanoina 361. Suomen murteiden sana-arkistossa (SMSA) niitä on arviolta lähemmäs tuhat lekseemiä.

Leksikaaliselta koostumukseltaan *(V)CehtA*-tyyppi on niin suomessa kuin karjalassakin toisenlainen kuin varsinaiset kompleksiset refleksiivijohdostyyppit: *(V)CehtA*-verbeistä valtaosa on ekspressiivisiä

muodosteita, jotka perustuvat fonologiseen variaatioon, esim. raja-karjalaismurteiden *hieverehtä-* 'liikahtaa hiukan', *räimäkehtä-* 'heilua, toikkaroida'. Kantaverbillisiä, merkitykseltään refleksiivisiä muodos-teita on näihin verrattuna vähän, esim. *heittelehtä-* (< *heittä-*), *murte-lehta-* (< *murta-*).

4.2. *U*-johtimiset refleksiivijohdokset

Lyhyen *U*-verbinjohtimen sisältäviä karjalan verbikantaisia johdoksia ovat esim. *heitt+y-* 'heittä', *kast+u-* 'kastua', *keänt+y-* 'kääntyä', *näk+y-* 'näkyä', *tunt+u-* 'tuntua', *asett+u-* 'asettua', nominikantaisia taas esim. *kyps+y-* 'kypsyä', *must+u-* 'mustua'. *U*-johdostyyppi on vanha, karjalalle ja suomelle yhteinen ja muodostusehdoiltaan niissä yhtäläinen. Johdin *-U-* liittyy kaksitavuiseen (vahva-asteiseen) lyhyeen vokaaliin päättyvään verbi- tai nominivartaloon tai monitavuiseen *A*-loppuiseen verbivartaloon. Vartalovokaali jää pois johtimen edeltä (*käänt+y-*, *kuul+u-*, *must+u-*, *asett+u-*). Verbikantaiset *U*-verbit ovat yleensä merkitykseltään automatiivisia, harvemmin refleksiivisiä, kun taas *UtU*-verbit ovat leimallisemmin refleksiivisiä, vrt. esim. *kast+u-* ~ *kasta+utu-*, *murt+u-* ~ *murt+autu-*, *järjest+y-* ~ *järjestä+yty-*, *pelast+u-* ~ *pelasta+utu-*. (ISK: § 340.) *U*-johdostyyppi käsittää karjalassa ja suomessa jokseenkin samat verbit, ja ne ovat käytössä yleistä perussanastoa.

Aineistoni kussakin pitäjänmurteessa on vartaloltaan kaksitavuisia verbikantaisia *U*-johdoksia 14–28 lekseemiä ja kantasanattomia (mahdollisesti korrelaattilisia) ekspressiivisiä *U*-verbejä 9–17 lekseemiä pitäjää kohden (Salmia lukuunottamatta). Nominikantaisia kaksitavuisia *U*-verbejä on yhdestä pitäjistä yleensä 5–10 lekseemiä, mutta Salmista on vain yksi nominikantainen tapaus eli 4 % sen kaikista kaksitavuisista *U*-johdosverbeistä. Yhteensä *U*-johdoksia on raja-karjalaisaineistossani 55 lekseemiä.

Kantasanattomia vartaloltaan kaksitavuisia *U*-verbejä ovat esim. suomen *haukku-*, *huoju-*, *kirku-*, *läikky-*, *pärsky-* tai karjalan *nuuru-* 'kitua, aristella', *risu-* 'lohkeilla, murtua, särkyä', *vanku-* 'parkua, ulista, mankua'. Tällaiset *U*-verbit ovat merkitykseltään yleensä kontinuaatiivisia eli jatkuvaa tapahtumaa ilmaisevia ja fonologiselta asultaan ja motivaatioltaan ekspressiivisiä. (Kulonen-Korhonen

1985: 295; Räisänen 1988: 28.) Niillä on usein saman vartaloaineksen sisältäviä korrelaatteja (esim. suomen *heilu- – heilahta- – heilautta-*), jolloin *U*-aines hahmottuu herkemmin johtimeksi. Lisäksi on sellaisia kaksitavuisia *U*-vartaloisia verbejä kuten karjalan ja suomen *astu-*, *kiehu-*, *kučču-* ~ *kutsu-*, *kysy-* tai *sattu-*, jotka ovat lähinnä johtamattomia perussanoja, vaikka ne taustaltaan voivatkin olla johdoksia (ks. Räisänen 1988: 24; Koivisto 1995: 241–242).

Kaksitavuiset *U*-verbivartalot ovat Raja-Karjalan eri pitäjänmurteissa kantasanojensa sanaluokan suhteen (kantana substantiivi tai verbi tai ei kantasanaa) yhdenmukainen ryhmä: verbikantaisia on aineistossa pitäjittäin 51–61 %, nominikantaisia 14–18 % (paitsi Salmassa vähemmän) ja ekspressiivisiä tapauksia 25–38 % verbeistä.

Kaksitavuisien *U*-johdosten lisäksi rajakarjalaismurteissa tavataan useampitavuisia *U*-johdoksia. Ne ovat sanavartaloltaan kolmitavuisia ja (*i*)*ttU-*, (*i*)*stU-*, *ntU-*, *rtU-*, *ltU-* tai *htU-*loppuisia; näistä on (*i*)*ttU-* ja (*i*)*stU-*verbeissä myös vartaloltaan nelitavuisia. Tämäkin verbityyppi on karjalassa samanlainen kuin suomessa (ks. ISK: § 347). Näitä monitavuisia *CtU*-verbejä esiintyy rajakarjalaisaineistossani 98 lekseemiä, pitäjittäin seuraavasti: Impilahti 34, Korpiselkä 40, Salmi 20, Suistamo 42, Suojärvi 22. Lisäksi karjalassa tavataan vartaloltaan (*i*)*ččU-*loppuisia verbejä (*havaičču-* 'herätä', *valičču-* 'tulla valituksi, valikoitua').

Kunkin rajakarjalaispitäjän aineistossa ovat verbikantaiset *CtU*-verbit (esim. *pelast+u- < pelasta-*) yleisempiä (osuus pitäjittäin 45–63 %) kuin nominikantaiset tai kantasanattomat. Kantasanattomia ovat esim. *kimpastu-* 'kimmahtaa; kompastua', *ramistu-* 'rapistua, raihnaantua', *öntästy-* 'kompastua'.

CtU-verbien johtimen rakenne on (*i* +) konsonantti *C* + *tU* (eli *-(i)CtU-*). Mahdollisia konsonantteja *tU*-aineksen edellä ovat *t*, *s*, *n*, *r*, *l* ja *h*. Rajakarjalaisaineistossa esiintyy *CtU*-johtimesta eniten varianttia *-stU-* (58 lekseemiä) ja seuraavina ovat *-ttU-* (19 lekseemiä) ja *-htU-* (10 lekseemiä); muut variantit ovat harvinaisempia. Myös KKS:ssa *stU*-verbit ovat selvästi yleisempiä kuin *ttU*-verbit (*-stU-* n. 1200, *-ttU-* n. 650 verbiä), samoin suomen yleiskielessä, jossa (*i*)*stU*-vartaloisia verbejä on nelisensataa ja (*i*)*ttU*-vartaloisia parisataa sanakirjalekseemiä, muunvartaloisia selvästi vähemmän (ISK: § 347).

Monitavuiset *CtU*-vartalot ovat usein tulkittavissa vastaavan *CtA*-vartaloisen verbin *U*-johdoksiksi, esim. *asett+u-* < *asetta-*, *alent+u-* < *alenta-*, *kumart+u-* < *kumarta-*, *hivelt+y-* 'nyrjähtää' < *hiveltä-* 'nyrjäyttää', *unoht+u-* < *unohta-*, *valičč+u-* < (*e*-vartalo) *valičče-*. Johdin *-U-* ja sitä edeltävä *Ct*-aines muodostavat siis yhdessä johdinten yhtymän (*-stU-*, *-ntU-* jne.). Toisaalta kanta-verbin puuttuessa johdoksen kantasanaksi voi hahmottua kaksitavuinen nomini (adjektiivi tai substantiivi) ja johtimeksi *-(i)CtU-*, esim. *heiko+stu-* 'heiketä' (< *heikko*), *laho+stu-* 'lahota' (< *laho*), *polv+istu-* 'polvistua; mennä mutkalle' (< *polvi*), tai konsonanttiloppuisen kantasanan tapauksessa *-tU-*, esim. *viisas+tu-* (< *viisas*), *humal+tu-* (< *humala*) (ks. Koivisto 1995: 242).

Lyhyitä, muita kuin kompleksisten ryhmään luettavia refleksiivi-johtimia ovat myös johtimet *-tU-* ja *-pU-*. Johdin *-tU-* liittyy yleensä nominin konsonanttiloppuiseen vartaloon: joko yksitavuiseen, esim. *hiil+tu-* (< *hiili* : *hiile-*) 'hiiltyä', *laih+tu-* (< *laiha*) 'laihtua', *neyr+ty-* (< *neyrä*) 'nöyrytä', *nuor+tu-* (< *nuori* : *nuore-*) 'nuortua', *vart+tu-* (< *varsi* : *varte-*) 'kasvaa; odottaa', tai kaksitavuiseen, esim. *hämär+ty-* (< *hämärä*) 'hämärtyä', *kevät+ty-* (< *kevät-*) 'laihtua, heiketä keväällä', *sairas+tu-* (< *sairas*) 'sairastua'. Kantasanan vokaalivartalo menettää siis johdoksessa loppuvokaalinsa; tämä on yleensä *e*, mutta joskus *A* vaikka *A*-vartaloisen kantasanan taivutusmuodoissa ei tällaista konsonanttivartaloa esiintyisikään (esim. *laih-*, *hämär-*). Joskus johdin *-tU-* liittyy yksitavuiseen vokaaliloppuiseen nominiin, esim. *jeä+ty-* 'jäättyä' (< *jeä* 'jää'), *peä+ty-* 'päytyä' (< *peä* 'pää').

Nominikantaisia *tU*-verbejä aineistossani on 13 vartaloltaan kaksitavuista ja 8 kolmitavuista. Verbikantaisia *tU*-johdoksista ovat (*e*)*le-* ja *Oi(čče)*-verbeistä johdetut, jollaisia on aineistossani vain kaksi lekseemiä: *palel+tu-* ja *ahavoi+tu-*. Rajakarjalaisaineiston *tU*-johdotukset ovat suurimmalta osin samoja kuin suomessa (jonka *tU*-verbeistä ks. ISK: § 341–342; Räisänen 1988: 32–38, 43–54). Verbin johdin *-pU-* on harvinaisempi. Se esiintyy joihinkin yksitavuisiin vartaloihin liittyneenä, esim. *juo+pu-*, *syö+py-* (ks. Koivisto 1995: 126). Rajakarjalaisaineistossa tällaisia johdoslekseemejä on 8.

4.3. Yhteenvedoa rajakarjalaismurteiden refleksiivijohdoksista

Rajakarjalaismurteiden refleksiivijohdoksisto poikkeaa morfologisten johdostyyppien määrän suhteen muusta karjalasta. Karjalan kompleksiset refleksiivijohtimet ovat *-UtU-* (varsinaiskarjalassa) ja *-vU-* (livvinkarjalassa), joiden levikkialueet ovat jokseenkin komplementaariset (Koivisto 1995: 147). Kuitenkin koko rajakarjalaismurteiden alueella (pois lukien Ilomantsi) *UtU-* ja *vU-*tyypit esiintyvät rinnakkain, ja lisäksi niitä täydentää koko joukko suomalaisperäisiä refleksiivijohdostyyppisiä (ks. luku 4.1.5.). Mikään aineistoni pitäjänmurteista ei tässä suhteessa erotu joukosta, joskin *UtU-* ja *vU-*tyyppien keskinäiset yleisyysuhteet vaihtelevat pitäjittäin.

UtU- ja *vU-*tyyppejä harvinaisemmat (*VU-*, *VtU-*, *VntU-* ja *itU-*) johdostyyppit eivät ole karjalaisia, vaan ne ovat Raja-Karjalassa selvästi suomen kielen vaikutusta. Ne eivät myöskään ole aineistossani koskaan puhujan yksinomainen kompleksinen refleksiivijohdostyyppi. Ylipäättään rajakarjalaismurteille on luonteenomaista refleksiivisten johdostyyppien vaihtelu samassakin idiolektissa: esim. Suistamo *kokouvutah* ~ *kokoontuu* (SKNA 1625:2b), *pilautuu* ~ *ei pilavu* ~ *pilaantuu* ~ *pilaatunu* (SKNA 0656:1b).

Harvinaisten (*VU-*, *VtU-*, *VntU-* ja *itU-*) johdostyyppien siinänsä vähäishköt esiintymät jakaantuvat Raja-Karjalan alueella usean pitäjänmurteen ja usean puhujan kesken. Niiden esiintyminen Raja-Karjalan alueella vaikuttaa näin ollen tasaiselta ja vakiintuneelta. Tyypeistä yksikään ei näytä olevan puhujilla niin tuore, että se olisi vasta evakkoaikana uuden asuinseudun murteesta saanut vaikutusta.

Inkoatiivista eli toiminnan alkamista ilmaisevaa käyttöä (ks. luku 4.1.4.) esiintyy rajakarjalaisaineistossani vain *UtU-* ja *vU-* johdostyyppien verbeillä. Tämä käytötapa on todettu venäjän vaikutukseksi (ks. Lehtinen 1985: 72–73), ja siinä karjala eroaa selvästi suomesta, jossa tällaista inkoatiivista käyttöä ei tavata. Inkoatiivisuuden esiintymättömyys aineiston harvinaisemmissa, suomalaisperäisissä johdostyypeissä vahvistaa osaltaan käsitystä näiden johdostyyppien suomalaislähtöisyydestä. (Huomionarvoista on toisaalta myös se, että refleksiivitaivutuksella, joka tyypillisesti on karjalassa

refleksiivijohdoksille vaihtoehtoinen ilmaisukeino, ei tavata inkoativista käyttöä millään karjalan murrealueella.)

Karjalan kielelle ovat ominaisia runsaat leksikaaliset lainat venäjältä. Rajakarjalaisaineistossani kuitenkin esiintyy kantasanaltaan venäläisperäisiä *UtU*- tai *vU*-verbijohdoksia hyvin vähän, vain seuraavat: *jeäpiyty-* (Korpiselkä, SKNA 7495:2a, 8539:2a; vrt. KKS: *jeäviyty-*) 'näyttäytyä, ilmestyä' (< *jeävi-*), *molivu-* (Suistamo, SKNA 3044:1a) 'rukoilla' (< *moli-*), *reššivy-* (Suojärvi, SKNA 3095:1a) 'tulla päätetyksi, ratkaistuksi' (< *rešši-*), *uravu-* (Impilahti, SKNA 7440:1b) 'tulla hulluksi' (< *uroa ~ urai* 'hullu'). Suurin osa näiden kantasanoista on verbejä: kaksitavuisia *i*-vartaloisia venäläislainoja.

Rajakarjalaisaineistossani leksikaalisia lainoja suomesta puolestaan ovat (joko kokonaisina johdoksina tai vain kantaverbiltään) esim. seuraavat: *korjautu-* (Suojärvi, SKNA 2755:1a), *pestavu-* (Suistamo, SKNA 0658:1a), *riisuutu-* ~ *riisuvu-* (Suistamo, SKNA 3043:1a), *telläyty-* ~ *tellävy-* (Korpiselkä, SKNA 4378:1a), *uskoutu-* (Impilahti, SKNA 1274:1a), *vihkivy-* (Suojärvi, SKNA 3095:1a). Näitä verbijohdoksia tavataan karjalassa vain rajakarjalaismurteissa ja *UtU*-variantteja mahdollisesti myös vienalaismurteissa. *vU*-johtimisissa tapauksissa johdin on rajakarjalaista perua, mutta sen kantaverbi sekä malli johdoksen muodostukselle ovat peräisin suomesta. Lekseeminä suomalaislähtöisiksi voidaan katsoa myös kaikki harvinaisempien *VtU-*, *VntU-* ja (*V*)*U*-johdostyyppien verbit (joista ks. luku 4.1.5.).

Lekseemi voi olla suomalaislähtöinen joko merkityksineen kaikkineen tai vain fonologiselta tai morfologiselta asultaan. Esimerkiksi verbi *pelastu-* esiintyy rajakarjalaisaineistossani kaikissa kolmen eri pitäjänmurteen esiintymissään suomen mukaisessa fonologisessa asussa, kun taas etelä- ja livvinkarjalassa sen vartaloon kuuluu geminaatta *ll* (sekä *ai*-diftongi): *pella(i)stu-* (ks. KKS s.v. *pelastuo* ja *pelastoa*).

5. Refleksiivitaivutus

5.1. Refleksiivitaivutus itämerensuomalaisissa kielissä ja karjalassa

Refleksiivitaivutus on verbien kieliopillinen kategoria, jota tavataan itäisissä itämerensuomalaisissa kielissä sekä vatjassa (Koivisto 1995: 57). Määritelmän mukaan refleksiivitaivutuksella tarkoitetaan sarjaa (semanttisesti refleksiivisiä) verbinmuotoja, jotka eroavat vastaavista normaalitaivutuksen verbinmuodoista persoonapäätteidensä tai muiden suffiksiensa puolesta (Posti 1980: 111). Refleksiivinen taivutusmuoto sisältää normaalitaivutuksen tunnusten sijaan tai lisänä refleksiivimerkityksisen morfeemin eli refleksiivitunnuksen (tai useamman sellaisen). Refleksiivitaivutus edustuu normaalin verbintaivutuksen rinnalla omana taivutusmuotojen sarjanaan. Normaalitaivutuksen muodoista poiketen refleksiivitaivutuksen muodot ovat yleensä semanttisesti refleksiivisiä, ja ne vastaavat merkitykseltään *U*-vartaloisia refleksiivijohdoksia (lähinnä *UtU*-johtimisia).²⁰ Refleksiivimuoto siis eroaa paitsi muodoltaan myös merkitykseltään vastaavasta normaalitaivutuksen muodosta.²¹

Karjalan refleksiivitaivutuksen morfologia vaihtelee murteittain paljon. Karjalan päämurteista vain livvinkarjalassa sekä eteläkarjalaa edustavissa saarekemurteissa refleksiivitaivutus on koko murrealueella suhteellisen yhtenäinen. (Yleiskuva karjalan refleksiivitaivutuksesta ks. Koivisto 1995: 82–84, jossa vienalaismurteita edustavat paradigmat 1–3, eteläkarjalaa paradigmat 4–9 ja livvinkarjalaa paradigma 10.)

Seuraavassa asetelmassa on näyte karjalan refleksiivitaivutuksesta Ahtian (1938: 120–125) *Karjalan kieliopin* mukaisena, jonka kuvaus perustuu tältä osin lähinnä eteläkarjalaiseen Suojärven murteeseen.

20. Esimerkiksi seuraavassa karjalan tapauksessa refleksiivitaivutus (*andaiččov*) ja *UtU*-johdos (*andauduv*) esiintyvät samassa merkityksessä (‘sopii hyvin, maistuu’): ”*süömine andaiččov, kui ombelov* (Kid.), *nügöin uhi andauduv* (Suoj.)” (Genetz 1884: 36–37).

21. Merkitysero ei tosin koske aivan kaikkia refleksiivimuotoja: mm. *AhtA*- ja *le*-johtimiset verbit saattavat (ainakin tietyissä muodoissaan ja tietyillä murrealueilla) taipua refleksiivitaivutuksen mukaisesti, vaikka niiden merkitys on tällöin sama kuin ilman refleksiivitunnustakin (Koivisto 1995: 244–245), esim. *kummitella+kseh* ‘kummitella’, *hypähti+h* ‘hypähti’.

Verbinä on *heitteä* 'heittää', jonka refleksiivisten taivutusmuotojen merkityksenä on 'heitäytyä'. Refleksiivitaivutus kattaa periaatteessa samat taivutusmuodot (sananmuototyytit) kuin normaalitaivutuskin, joskin refleksiiviset paradigmat ovat käytännössä usein vajaita normaalitaivutuksen paradigmaan nähden. (Tässä näyteparadigmassa on mukana keskeisimpiä verbinmuotoja, ei kaikkia.)

	REFLEKSIIVITAIVUTUS	NORMAALITAIVUTUS
AKT IND PRS		
Y1	<i>heitämmös</i>	<i>heitän</i>
Y2	<i>heitättös</i>	<i>heität</i>
Y3	<i>heitäh(es)</i>	<i>heittäy</i>
M1	<i>heitämmökseh</i>	<i>heitämmö</i>
M2	<i>heitättökseh</i>	<i>heitättö</i>
M3/PASS	<i>heitetähes ~ heitäh(es)</i>	<i>heitetäh</i>
AKT IND IMPF		
Y1	<i>heitimmös</i>	<i>heitin</i>
Y2	<i>heitittös</i>	<i>heittit</i>
Y3	<i>heittih(es)</i>	<i>heitti</i>
M3/PASS	<i>heitettihes</i>	<i>heitettih</i>
NEG		
kielt. PRS (konnegatiivi)	<i>en, et... heittäi</i>	<i>en, et... heitä</i>
kielt. IMPF	<i>en, et... heittänyhes</i>	<i>en, et... heittänyh</i>
kielt. PASS PRS	<i>ei heitetähes</i>	<i>ei heitetä</i>
kielt. PASS IMPF	<i>ei heitettyhes</i>	<i>ei heitetty</i>
IMPT		
Y2	<i>heittäi ~ heittäje</i>	<i>heitä</i>
M2	<i>heitäkkeäkseh ~ heitteättökseh</i>	<i>heitäkkeä</i>
INF		
A-INF	<i>heitteäkseh</i>	<i>heitteä</i>

Asetelma 1. Näyte karjalan refleksiivitaivutuksesta, *heitteä* 'heittää'.

Verbin refleksiivinen paradigma esitetään sanakirjoissa omana lekseminään: KKS:ssa niiden hakusanat ovat tavallisimmin *kseh*-loppuisia, esim. *heitteäkseh* ('heittäytyä'), ja Sisä-Venäjän tytärkarjalaisten murteiden osalta *ttšie*-loppuisia: *heitteättšie* (id.). Lisäksi KKS:ssa on pieni joukko hakumuodossaan *VijA*-loppuisia Impilahden, Suistamon ja Salmin rajakarjalaismurteiden refleksiivitaivutteisista verbeistä, esim. *jaksaija* 'riisuutua', *šuozeija* 'pukeutua', *viruttaija* 'loikoa' (näiden paradigmanmuodot voivat silti olla samanasuisia kuin vastaavassa *kseh*- tai *ttšie*-loppuisessa hakusanassa).

Refleksiivitaivutuksen vanhimpia muotoaineiksia on 3. persoonan imperfektin refleksiivitus, taivutussuffiksi **-hen*, joka esiintyy malliparadigmamme muodossa *heitti+h* 'heittäytyi' (< **heitti+hen*) sekä preesensiin levinneenä myös muodossa *heitä+h* 'heittäytyy'. Alkuperäinen preesensin 3. persoonan refleksiivitus on **-ksen*, joka tavataan esim. vianalaismurteiden muodossa *pane+kše* 'paneutuu'. Refleksiivinen taivutussuffiksi **-hen* (~ **-sen*) on Laanestin (1975: 156–158) mukaan alkuaan pronominaalinen aines ja historiallisessa yhteydessä samanasuiseen possessiivisuffiksiin sekä persoonapronominiin *hän*.

Toinen refleksiivitaivutuksen perusaines on johdin **-de-*, joka esiintyy mm. paradigman kielteisissä muodoissa (*en, et... heittä+i* 'en, et... heittäydä' < **heittä+de+k*) sekä yksikön 2. persoonan imperatiivissa (*heittä+i* 'heittäydä' < **heittä+de+k*). Nämä ovat yksikön 3. persoonan indikatiivin preesensmuotojen ohella refleksiivitaivutuksen alkuperäisimpiä muotoja (refleksiivitaivutuksen historiasta ks. Posti 1980; Koivisto 1989a, 1995: 120–121). Lisäksi refleksiivitaivutuksen johtimia ovat *-tte-* ja *-čče-*, jotka osallistuvat astevaihteluun (*-tte-* : *-te-*; *-čče-* : *-če-*) ja joista jälkimmäinen on kehittynyt edellisestä.²² Rajakarjalaismurteissa tavataan lähinnä vain *čče*-johdinta, mutta aineistossani on myös muutama *tte*-aineksinen muoto (ks. luku 5.2.1.). Näitä johtimia edeltää sananmuodossa yleensä johdin **-de-*, esim. *pezi+e+čče+mmä* 'peseydymme' (Koivisto 1995: 88) (< **pese+de+tte+mmä*), *šuori+e+te+t* 'pukeudut' (mts. 87) (< **suori+de+tte+t*). Johdin **-de-* toteutuu karjalan refleksiivimuodoissa tavallisesti diftongin jälkikomponenttina: *heittä+i* 'heittäydä',

22. Affrikaattaa merkittään tässä artikkelissa č:llä muutoin paitsi KKS(A):sta peräisin olevassa aineksessa *tš*:llä.

ei laske+i 'ei laskeudu', *älä azetta+i* 'älä asettaudu'; *šuori+e+te+t* 'pukeudut', *murdo+a+te+h* 'murtautuu', *valu+a+tše+mma* 'huuh-toudumme', *laški+e+tšo+u* 'laskeutuu', *rikku+o+tšo+u* 'rikkoutuu' (KKS s.v.).

Vähimmillään yksittäisen ims. kielen tai murteen refleksiivitaivutukseen kuuluvat vain edellä mainitut kulmakivimuodot, joiden suffikseina ovat **-hen*, **-ksen* ja johdin **-de-*, eikä refleksiivinen paradigma ole laajentunut niistä muihin taivutusmuotoihin. Tälle tasalle refleksiivitaivutus on jäänyt esimerkiksi karjalan vienalaismurteissa, kun taas mm. livvinkarjalassa ja vepsässä paradigma on täydentynyt erilaisia taivutustunnuksia sisältävillä persoonamuodoilla.

Ims. kielten refleksiivitaivutukseen kuuluu siis paitsi taivutusmuotoja myös sellaisia johdoksia, jotka toimivat osana refleksiivistä taivutusparadigmaa. Näiden johtimina ovat karjalassa historiallinen **-de-* sekä *-tte-* ja *-čče-*.²³ Johdinten levinneisyys paradigman sisällä vaihtelee kielittäin ja murteittain. Osassa karjalan murteita johtimilla *-čče-* ja *-tte-* on taipumus muodostaa kokonaisia persoonamuotojen sarjoja (johdosmuoto 1:sen ja 2:sen persoonan lisäksi 3:nnessakin), joka kehitys on edennyt pisimmälle tytärkarjalaisissa murteissa ja näkyy myös rajakarjalaisaineistossani. Samankaltainen kehitys on lyydin murteissa ollut taivutustunnuksilähtöisellä refleksiivijohtimella *-ze-* (< **-sen*) (ks. Koivisto 1993).

Tytärkarjalaisten murteiden refleksiivitaivutuksessa siis vallitsee *čče-*johtiminen paradigma: johdoksia esiintyy kaikissa persoonissa (mukaan lukien passiivimuodot) ja myös infiniittisissä muodoissa. Seuraavassa on joitakin näytteitä tällaisista muodoista poimittuina lissensiaatintyössäni (1989b) esimerkkeinä esitetyistä n. 130:sta tytärkarjalaisten murteiden refleksiivimuodosta: yks. 1. p. preesens *laškiečen* 'laskeudun', imperfekti *muuttuatšiin* 'muut(taud)uin' (KKS), yks. 2. p. preesens *valuačet* 'valaudut' (Virtaranta 1967: 52), mon. 1. p. preesens *nägiečemmä* 'näemme toisemme', imperfekti *jakšuattšima* 'riisuu-duimme' (KKS), kielt. preesens *et tungieče* 'et tunkeudu' (E. Leskinen

23. Koiviston (1995) morfologisessa kuvauksessa refleksiivitaivutuksen kolmen johtimen symboleina ovat **TE** (= **-de-*), **TTE** (= *-tte-*), **CCE** (= *-čče-* ~ *-ttše-*) (mts. 65–66; aineksen alleviivaus tarkoittaa, että kyseessä on johdin eikä taivutusaines). Taivutusainesten symboleita kyseisessä kuvauksessa ovat vastaavasti 1. persoonan M, 2. persoonan T ja 3. persoonan H ja KS (mts. 60–64).

1932: 77), mon. 3. p./pass. preesens *ripuštuatšetah* 'hirttäytyvät', imperfekti *rikkuošettih* 'rikkoutuivat' (KKS), A-inf. *nägiētšie* 'nähdä toisensa' (KKS), NUT-partis. *särgietšen* 'särkynyt' (KKSA). Myös yksikön 3. persoonan muodoissa *čče*-johdokset ovat selvänä enemmistönä, esim. preesens *k'iskuotšou* 'kiskoutuu' (KKS), *šuošieččoo* 'pukeutui' (Rjagojev 1980: 117), imperfekti *muuttuattši* 'muutt(aut)ui', *peittiätši* 'peittäytyi, piiloutui' (KKS), joskin myös alkuperäisiä *h*-loppuisia taivutusmuotoja tavataan imperfektissä, esim. *rod'ih* 'syntyi; tuli' (Palmeos 1962: 44), *šeizattih* 'seisattui', *ulloštih* 'ulosti' (KKSA), myös pitkä-*i*-llisinä, kuten *liikahtiih* 'liikahti' (KKS), ja preesensissä sekä *h*- että *ks*-loppuisia muotoja: *skokahtah* 'hypähtää' (Rjagojev 1980: 88), *venyttääks* 'venyttäytyy' (KKSA). Lisäksi imperfektissä on sekamuotoja, joissa on sekä johdin että refleksiivinen taivutusaines *-h*: *heit'itätšiih* 'heittäytyi', *lašketših* 'laskeutui' (KKS).²⁴

Tytärkarjalaiset murteet ovat kehittyneet Raja-Karjalassa 1600-luvulla puhuttujen murteiden pohjalta. Refleksiiviparadigman samankaltaisuus kaikissa tytärkarjalan alamurteissa (Tver, Tihvinä ja Valdai) viittaa siihen, että paradigman johdostumiskehitys on ollut Raja-Karjalassa meneillään jo silloin, kun karjalan puhujia on muutanut sieltä uusille asuinsijoille. (Rajakarjalaismurteiden refleksiivi-taivutuksen johdosmuodoista ks. luku 5.2.1.)

čče-ainesta hyödynnetään karjalassa paitsi refleksiiviaineksena myös lainattaessa venäjän verbivartaloita karjalaan. Tässä käytössä *-čče*- ei ole tehtävältään varsinaisesti johdin vaan toimii verbivartaloa muodostavana elementtinä, jolla venäjän *Vj*-loppuinen verbivartalo sovitetaan karjalaan, esim. *torgui-čč-i* 'kaupitsi', *gul'ai-č-i-n* 'kävelin'. Tosin *čče*-ainesta ei tule niihin muotoihin, joissa taivutussuffiksi on konsonantti-alkuinen: *torgui-mah* 'kaupitsemaan', *pruaznui-ja* 'juhliä' (poikkeuksena preesensmuodot: niissä *-čče*- on mukana, esim. *pruaznui-če-mmo* 'juhlimme'). (Pugh 1992: 90–91; ks. myös Markianova 1985: 78.) Venäläislainoissa *čče*-aines ei siis ulotu yhtä syvälle paradigmaan kuin refleksiivitaivutuksessa, ja niissä tytärkarjalaiset murteet edustavat samaa kantaa muun karjalan kanssa.

24. Johdinaines *-čče*- on itse asiassa sama kuin (*it*)*se*-aines suomen *merkitse*-tai *urakoitse*-tyyppisissä verbeissä. Näillä verbeillä on tosin konsonanttivartalo, esim. suomen *merkit+tiin*, karjalan *merkit+ti*h, jollaisia karjalan *čče*-refleksiiviparadigmassa taas ei ole.

Karjalassa *čče*-johdinaineksella on siis kahdenlaista käyttöä: se toimii osassa murteita refleksiivitunnuksena (liittyneenä *de-johtimen perään) ja toisaalta venäläisten lainaverbien mukauttasuffiksina. *Karjalan kielen sanakirjassa* ero kahdenlaisten *čče*-verbien – refleksiiviverbien ja venäläislainojen – kesken näkyy yleensä siinä, että (ei-refleksiivisten) lainaverbien (kuten *venčaija*) hakumuoto (A-infinitiivi) on *Vija*-loppuinen, kun taas tytärkarjalan refleksiivisten *čče*-verbien hakusanat ovat *ttšie*-loppuisia.²⁵ Muiden murteiden refleksiivitaivutushakusanat ovat *kseh*-loppuisia.

5.2. Refleksiivitaivutus rajakarjalaismurteissa

Rajakarjalaismurteista etenkin Impilahden, Suistamon ja Korpiselän refleksiivitaivutuksesta ei ole tähän asti ollut kovin tarkkaa kuvaa. Näitä pitäjänmurteita on ylipäättäänkin dokumentoitu (esim. KKS:ssa) vähemmän kuin Suojärven ja Salmin murteita. Toisaalta juuri kahden viimeksi mainitun pitäjänmurteen refleksiivitaivutuksen tarkastelu jää tässä artikkelissa muutamán yleisen huomion varaan siitä syystä, että niiden litteroitu aineisto on suppeahko ja sisältää vain vähän refleksiivitaivutusesiintymiä.

Rajakarjalaismurteiden refleksiivitaivutus edustaa yleisesti ottaen eteläkarjalaismurteille ominaista jossain määrin johdospitoista paradigmaa (ks. Koivisto 1995: 90–91; Genetz 1880: 234–238). Johdoksen asuisia refleksiivimuotoja tavataan myös livvinkarjalaisessa Salmissa, esim. *istu+o+čče-kkah* 'istuutukoon' (Genetz 1884: 182), jonka refleksiivitaivutus kuitenkin muutoin on paljolti livvinkarjalan mukainen. Raja-Karjalan pitäjistä Suojärven refleksiivitaivutus on jokseenkin samanlainen kuin Ahtian malliparadigmassa edellä (asetelma 1) ja kaikkiaan hyvin samankaltainen kuin livvinkarjalassa (ks. Koivisto 1995: 82–84, jossa Suojärven murretta edustaa paradigma 9 ja livvinkarjalaa paradigma 10). Koiviston (mp.) esittämän paradigman

---

25. Kun myös venäläisten lainaverbien hakusanat ovat *Vija*-loppuisia, ne on osattava erottaa Impilahden, Suistamon ja Salmin *Vija*-loppuisista refleksiiviverbeistä. Esimerkiksi *Impilahden karjalan sanakirjassa* (Punntila 1998) refleksiiviverbejä ovat mm. *kiändäijä* 'kääntyä', *pezeijä* 'peseytyä', *ravahtaija* 'kiirehtää, rientää' ja *varustaija* 'varustautua, valmistautua', venäläislainoja taas esim. *duumaija* 'tuumata, ajatella', *igruija* 'ilvehtiä, leikkiä, pelehtiä', *voruija* 'olla vallaton, telmiä; varastella', *fätieroija* 'asua' ja *plotnikoija* 'veistää, olla kirvesmiehenä'.

tiedot ovat Suojärven itäkylistä (ks. Genetz 1870: 205–206; tosin Genetz ei mts. 230–232 mainitse tarkemmin, minkä kylien murteeseen tämä refleksiivitaivutuksen kuvaus perustuu).²⁶

Rajakarjalaisaineisto täydentää aiempia tietoja rajakarjalaismurteiden refleksiivitaivutuksesta olennaisesti, joskin kuvausta haittaa epävarmojen, tulkinnallisten muotojen suuri määrä (etenkin Korpiselän ja Suistamon aineistoissa). Refleksiiviset taivutusmuodot eivät myöskään ole teksteissä siinä määrin frekventtejä, että suurestakaan aineistosta kertyisi riittävästi muotoja täysin kattavaan kuvaukseen tai selvien alueellisten erojen esittämiseen. Nyt litteroitu aineisto ei ole ylipäätään tarpeeksi laaja esim. variaation kvantitatiiviseen tarkasteluun. Impilahden, Korpiselän ja Suistamon aineiston täydentämiseksi olen hyödyntänyt *Karjalan kielen sanakirjaa* sekä pitäjänmurteittain muitakin lisälähteitä (joista ks. tarkemmin jäljempää).²⁷

5.2.1. Suistamo ja Impilahti

Refleksiivitaivutus on morfologisesti samankaltainen Suistamon ja Impilahden murteissa. Siinä on yhtäläisyyksiä niin karjalan kuin suomenkin murteiden refleksiivitaivutuksen kanssa. Suomen mukaisia ovat muodot, joissa refleksiivitunnuksena on johdin *-i-* (< **-de-*), esim. Impilahti *jaksa-i-jja* 'riisuutua' (E. Leskinen 1934: 95), *laske-i-jjessa* 'laskeutuessa' (Punttila 1992: 21), Suistamo *viruta-i-ja* 'virua' (vrt. suomen *pesse-i-jjä*, *huuhto-i-jjessa*, *huvittelle-i-jjessa*; ks. Koivisto 1995: 90–91).

Rajakarjalaisaineistossani on Suistamon refleksiivitaivutuksesta 29 esiintymää, jotka edustavat 24:ää eri lekseemiä, ja Impilahdesta 34 refleksiivitaivutusesiintymää (ja lisäksi 3 epävarmaa) 30:stä eri lekseemistä.

Nauhoista litteroitua aineistoa täydentävänä lähteenä toimii KKS, jossa on Impilahden murteesta esiintymätieto kahdeksassa

26. Erona Ahtian paradigmaan (ks. luku 5.1.) ovat Suojärvellä refleksiivinaineksen *TE+TTE+H* sisältävät yksikön 3. persoonan preesensmuodot, esim. *heitte+ä+te+h* 'heittäytyy', *laski+e+te+h* 'laskeutuu', *issuttel'i+e+te+h* 'istuutuu vähän väliä' (KKS s.v.) (Koivisto 1995: 84).

27. Aineistopohjaisen tarkastelun ulkopuolelle tässä artikkelissa jäävästä Ilomantsista ei ole KKS:ssa lainkaan refleksiivitaivutustietoja.

refleksiivitaivutuslekseemin sana-artikkelissa (näiden hakusana on *Aija*-loppuinen, esim. *jaksaija, murtaija, hölmistäijä*). Näistä verbeistä seitsemän ei esiinny rajakarjalaisaineistossani.

Myös Genetzillä (1884) on joitakin refleksiivitaivutustietoja Impilahdesta (merkitty ”Impil.” tai ”Kid.”); näistä neljästä kolme ei esiinny omassa aineistossani. Lisäksi tekstikokoelman *Karjalan kielen näytteitä II* Impilahden murteen näyte (E. Leskinen 1934: 92–101) sisältää 15 refleksiivitaivutusesiintymää (kahdeksasta eri verbistä). Laajempi litteroitu kielennäyte on Punttila 1992, joka on litteroitu SKNA:n kahdesta nauhatunnista; siinä on viisi refleksiivitaivutusesiintymää (kolmesta eri verbistä). Edelleen Impilahden murteen sanakirja (Punttila 1998) sisältää 28 refleksiivitaivutuslekseemiä, joista 12:ta ei tavata missään muussa lähteessä. Kaikkiaan Impilahdesta on kertynyt esiintymätietoja rajakarjalaisaineistostani sekä tässä mainituista lisälähteistä 32 refleksiivitaivutuslekseemistä.

Suistamon refleksiivitaivutuksesta puolestaan on KKS:ssa esiintymätietoja 18:ssa hakusanassa (joista kymmenen on *kseh-* ja kahdeksan *Vija*-loppuisia, esim. *lyymisteäkseh, veteäkseh; istoija, viruttaija*). Lisäksi Suistamolta on näyte *Karjalan kielen näytteitä II* -tekstikokoelmassa (E. Leskinen 1934: 103–112). Kaikkiaan Suistamolta on rajakarjalaisaineistossani sekä lisälähteissä tietoja yhteensä 42 refleksiivitaivutuslekseemistä.

Impilahden ja Suistamon refleksiiviparadigma rakentuu paljolti johtimille. Tyypillinen on johdinaines *-čče-* (CCE), jota edeltää sananmuodoissa johdin **-de-* (TE) (joka edustuu verbivartalon loppuvokaalia seuraavana diftongin jälkivokaalina), esim. Impilahti *ista+i+če+n* ’istuudun’ (SKNA 6855:1b), *virutta+i+čče+t* ’asetut makaamaan’ (SKNA 7440:1a,b), *kiändä+i+č+i+n* ’käännyin’ (SKNA 6855:1b), Suistamo *isto+i+tše+n* ’istuudun’, *šuoře+i+tše+n* ’pukeudun’ (KKS), *viruta+i+ttš+immo* (KKS s.v. *viruttaija*), *käperdä+i+č+in* ’käperryin’ (SKNA 0656:1b). Johdosmuotoja on myös yks. 3. persoonassa: Impilahti *vedä+i+čč+öö* ’vetäytyy’ (SKNA 7440:1a), *anda+i+ččo+v* ’sopii’ (Genetz 1884: 36), *heittä+i+čč-i* ’heittäytyi’ (SKNA 7440:1a,b), Suistamo *tunnusta+i+ttšo+o* ’ilmaisee tuntevansa’ (KKS s.v. *tunnustaija*), *viändä+i+ttšö+ö* ’vääntyy’ (KKS s.v. *veäntäijä*), *vuorota+i+ttš+i* ’(sade) lakkasi’ (KKS s.v. *vuorottaija*), *kyrčistä+i+čč+i* ’kyyrystyi’,

mukitta+i+čč+i 'kaatui', *varusta+i+čč+i* 'varustautui' (SKNA 0656:1b). (Ks. *Ahta*-johtimisista verbeistä erikseen jäljempää.)

Mainittujen kahden johtimen yhtymää *-*de-* + -*čče-* (TE+CCE) tavataan myös tytärkarjalaisissa murteissa, joissa muotojen vokaalisto kuitenkin poikkeaa Impilahden ja Suistamon rajakarjalaismurteista: *čče*-johtimen edellä vastaa äänneasua *ei* (*ei rod'eiče*), joka on suomen murteiden mukainen, tytärkarjalassa *ie* (*ei rod'ieče*); samoin rajakarjalan *oi* (*istoičen*) – tytärkarjalan *uo* (*istuočen*); rajakarjalan *ai* (*virutaittäsimmo*) – tytärkarjalan *oa* ~ *ua* (*viruttuattši*; KKS); rajakarjalan *äi* (*vedäiččöö*) – tytärkarjalan *eä* ~ *iä* (*ved'üššöu*; KKS). Rajakarjalaismurteista Suojärvellä ja Salmisella nämä diftongit esiintyvät sen sijaan samassa säännönmukaisessa karjalaisessa asussa kuin tytärkarjalassa.

Toisena erona tytär- ja rajakarjalaisten murteiden välillä on se, että tytärkarjalaisissa murteissa johtimisto *-*de-* + -*čče-* esiintyy kaikissa refleksiivimuodoissa läpi paradigman, kun taas Impilahdella ja Suistamolla on osassa paradigman muotoja johtimena pelkkä -*i-* (< *-*de-*), esim. Impilahti *jaksa+i+jja* 'riisuutua' (E. Leskinen 1934: 95), *puikkelda+i+t+i+i* 'puikkelehdittiin' (SKNA 6818:2a), *ei lask+i+t+a* 'ei laskeuduta' (SKNA 6836:2a), Suistamo *viruta+i+jja* 'loikoa' (KKSA), *anta+i+maa* 'antautumaan' (SKNA 0656:1b), *rouva oli vierel isto+i+nuh* 'istutunut' (SKNA 3043:2a). Nämä refleksiivimuodot ovat samanlaisia kuin maantieteellisesti läheisissä suomen kaakkoismurteissa (esim. *pesse+i+jjä*, *lasse+i+jes*; ks. Koivisto 1995: 90–91). Tytärkarjalaisissa murteissa refleksiiviverbien (**de-* +) *čče*-johdin on siis levittäytynyt koko refleksiiviparadigmaan, kun taas rajakarjalaismurteissa kehitys ei ole yhtä pitkällä, joskin sama tendenssi näkyy aineistossa hyvin. Muualta karjalan puhuma-alueelta vastaavanlaisia paradigman johdostumiskehitystä ei tunneta (ks. Anttikoski 2003: 32), ja *čče*-johtimen leviäminen refleksiiviparadigmaan on alun perin selvästikin ollut rajakarjalainen kielenpiirre. Paikoin varsinaiskarjalassa, etenkin eteläkarjalan murteissa, tavataan *čče*-johtimen varhempaa kehitysastetta johdinta -(*t*)*te-* (TTE; ks. Koivisto 1995: 65–66, 82–84), joka esiintyy rajakarjalaisaineistossakin muutamassa muodossa, mutta on täällä harvinainen *čče*-johtimeen verrattuna: Impilahti *šmutt'i+e+tto+o* (TE+TTE) 'pelleilee' (SKNA 7439:2a,b),

Suistamo *jotta ei röngähtä+tt+is tuleh kogo hauta* (SKNA 0657:1a), Suojärvi *midäbä siit roi+te+h, ei nimidä ei roi+te* (SKNA 2268:2a).²⁸

Impilahdella ja Suistamolla vallitseva refleksiivitaivutuksen johdinaines on siis *de- ja *čče*-johdinten yhtymä (TE+CCE). Sen ohella paradigmassa tavataan edelleen refleksiivistä *hen-taivutustunnusta alkusijoillaan yksikön 3. persoonan imperfektimuodoissa: Impilahti *roi+h* 'syntyi, tuli' (E. Leskinen 1934: 92, 95, 101), *loppi+h* 'loppui' (SKNA 6853:1a), *virutti+h* 'virututtui, asetui makaamaan' (SKNA 6855:1a), Suistamo *loppi+h* 'loppui' (SKNA 3043:1a), *roi+h* 'tuli' (SKNA 3043:1a), *vedi+h* 'vetäytyi' (KKS s.v. *veteäkseh*) (myös *Ahta*-johtimisissa verbeissä, joista ks. jäljempää). Joskus loppu-*h*:ta vastaa pidentynyt vokaali: Impilahti *laški+i* 'laskeutui' (SKNA 6836:2a), *ta leibähä loppi+i* 'ja leipähän loppui' (SKNA 6855:1a), Suistamo *pyrähti+i* (SKNA 0656:1b). Lisäksi Suistamolta on tieto persoonapäätteestä *-hes* preesensissä: *suoh upotta+h* 'suohon upottautuu, uppoaa' (Nenonen & Rajamo 1955: 328). Aineslähteiden valossa kuitenkin *čče*-johdin näyttää levittäytyneen vahvasti myös 3:nteen persoonaan taivutustunnuksen sijalle (niin imperfektissä kuin preesensissäkin; ks. esimerkkejä edellä). – KKS:ssa on Suistamolta myös yksittäinen monikon 1. persoonan refleksiivimuoto, joka sisältää taivutussuffiksin *-moš* (*de-johtimen jäljessä, siis TE+M): *tšiepusta+i+moš* 'tarraudumme, kierrymme (toisiimme)' (vrt. yleensä monikon 1. persoonassa on TE+CCE-johtiminen muoto: *viruta+i+ttš+i+m*) (KKS).

Rajakarjalaisaineistossani Suistamon erikoisuutena ovat *d*:lliset passiivin imperfektin muodot, joita yleiskarjalaiseen tapaan käytetään myös monikon 3. persoonan muotoina. Näissä muodoissa odotuksenmukaisen *t*:n sijalla esiintyvää *d*:tä edeltää refleksiivijohdin *-i-* (= TE) (< *de-): esim. Suistamo *putši+i+dih* 'puolustautuivat' (Kalkkinen 1987: 44), *jaksa+i+dih* 'riisuutuivat' (SKNA 1625:1a), *pala+i+dii* 'palattiin' ('palauduttiin') (SKNA 0658:1a), *varusta+i+dii* 'varustaututtiin' (SKNA 0658:1a), *jiäksi+i+dih* 'näyttäytyivät' (SKNA 0658:1b), *hengästä+i+dii* 'hengästyivät' (SKNA 0658:1b) (vrt. vastaava *t*:llinen muoto *puikkelda+i+tii* 'puikkelehtivat'; Impilahti, SKNA 6818:2a). Tällaisia muotoja ei löydy KKS:sta.

28. Genetz (1870: 233) esittää Suojärveltä yksikön kolmannen persoonan myönneiset preesensmuodot *roih* ~ *roite* ~ *rod'iete* (ks. Ahtia 1938: 98). (Vrt. alaviite 23, jonka mukainen vastaava muoto olisi *rod'ieteh*.)

Jonkinlaisia sekamuotoja, joissa yhdistyvät refleksiivinen *U*-johdinaines sekä refleksiivitaivutus, ovat Suistamon *käpertä+i+čč+y+y* ([orava] *mänöö ihan semmoseh paikkah käpertäiččyy erittäin närepuus*; SKNA 0656:1b) ja Impilahden *taiv+u+i+d+i+i* (*niin ku käydii lamma ottamaa ni, siinä se taivuidii*; SKNA 6821:1a) ja mahdollisesti *purista+u+d+i* 'puristautui' (SKNA 6853:1b).

Rajakarjalaismurteissa voivat esiintyä refleksiivitaivutteisina – kuten muuallakin karjalassa – myös *AhtA*-johdosverbit (ks. Genetz 1870: 231). Tällöin refleksiivitunnus ei muuta *AhtA*-verbin merkitystä, eikä refleksiivitunnuksen esiintyminen ole myöskään säännöllistä. Imperfektissä esiintyy alkuperäinen yksikön 3. persoonan taivutustunnus *-h* (< **-hen*): esim. Impilahti *napsahti+h* 'napsahti' (SKNA 6855:1a), Suistamo *no miulen, naba nulahti+h* 'luiskahti' (SKNA 0657:1b), *sit siel aina pyrähti+i huonteksil tetrikarja* (SKNA 0656:1b), samoin preesensissä, esim. Impilahti *kurahta+h, murahta+h* (E. Leskinen 1934: 99), Suistamo *jorahta+h, ähkähtä+h* (SKNA 1625:2b).²⁹ Muilta osin *AhtA*-verbeissäkin on vallitsevana *čče*-paradigma (*TE+CCCE*): Impilahti *hengähtä+i+čče+n* 'hengähdän' (SKNA 7481:1b), *röngähtä+i+čči+mmö* 'karjahdimme, rääkäisimme' (SKNA 6836:2a), *lomahta+i+tš+i+n* 'kaaduin, romahdin' (Punttila 1998 s.v.), Suistamo *ryöpsähtä+i+čči+it sinne, järvee* 'ryöpsähdit' (SKNA 0658:1a). Toisaalta *čče*-johdosparadigma on voinut edetä yksikön 3. persoonaankin: Impilahti *ravahta+i+tššo+o* 'havahtuu' (E. Leskinen 1934: 94), *hairahta+i+ččči+is* 'hairahtuisi, erehtyisi' (SKNA 6826:2a). Aineistossani Impilahden refleksiivitaivutteisissa *AhtA*-verbeissä vallitsee *čče*-paradigma yleisemmin (useita esiintymiä) kuin Suistamon (josta vain yksi esiintymä). Mm. kielteisessä preesensissä ja A-infinitiivissä *AhtA*-verbien muodoissa esiintyy johdin **-de* (*TE*): Impilahti *veri ei t'ipahta+i* 'veri ei tipu' (SKNA 7440:1a,b), *hitškahta+i+ja* 'hiiskahtaa' (E. Leskinen 1934: 95).

5.2.2. Korpiselkä

Rajakarjalaisaineistossani on Korpiselän refleksiivitaivutuksesta 34 esiintymää (nämä jokseenkin varmoja ja lisäksi 11 epävarmaa). Esiintymiä on 11:stä eri lekseemistä, mutta Korpiselän refleksiivitaivutus-

29. *AhtA*-verbin merkitys on usein sillä tavalla kontekstuaalinen, että sitä on vaikea täsmällisesti ilmaista.

aineisto keskittyy vahvasti yhteen lekseemiin, verbiin *rotiekseh* 'syn-tyä, tulla joksikin', josta on 22 esiintymää eli yli kaksi kolmasosaa Korpiselän kaikista refleksiivitaivutusesiintymistä.

Aineistossani varsin moni Korpiselän refleksiivitaivutusesiintymistä on jotenkin epäselvä tai tulkinnallinen; niissä on sekä muodon että merkityksen epävarmuutta. Monilla refleksiivimuodon näköisillä (usein *h-* tai *i-*loppuisilla) verbinmuodoilla on lauseessa esim. objekti, vaikka objektillisuus (verbin transitiivisuus) on refleksiivitaivutusmuodolle epäodotuksenmukaista ja poikkeuksellista (ks. kuitenkin Koivisto 1995: 313–314, jossa esitellään karjalan objektillisiä refleksiivimuotoja 18 lekseemistä, valtaosin *ele*-johdoksista).

Korpiselän refleksiivitaivutuksesta ei ole aiempaa dokumentoitua tietoa. KKS:ssa on yksi ainoa refleksiivitaivutushakusana, jossa on esiintymätieto Korpiselästä (s.v. *alkoakseh*), mutta sekin on sananparresta. Muutoin Korpiselän murre on KKS:n aineistossa *UtU*-johdos-ten kannalla. Ainoasta kirjoitetusta kielennäytteestä (E. Leskinen 1934: 139–141) ei löydy refleksiivitaivutusesiintymiä, eikä muita lähteitä ole.

Aineistossani Korpiselän refleksiivitaivutuksesta on eniten yksikön 3. persoonan muotojen esiintymiä. Yleensä ne ovat imperfektimuotoja, joissa refleksiivitunnuksena on *-h* (< **-hen*): *kiärildi+h* 'kääriytyi' (SKNA 3040:1a), *loppi+h* 'loppui' (SKNA 3040:2a), *karhu siitä röhkähti+h* (SKNA 4383:1a), *kun otti+he eukon* 'kun otti itselleen eukon' (SKNA 3041:1a,b).

Aineiston valtaverbistä *rotiekseh* yksikön 3. persoonan imperfektimuoto ei kuitenkaan ole *h*-loppuinen, vaan siinä tavataan *i*-vokaalin pidentymää: *rodii* ~ *rod'ii* ~ *rot'ii*. Lisäksi imperfektimuotona on *rodie* (yhdedellä puhujalla jopa yksinomaisena). Tämän jälkimmäisen imperfektimuodon asulle ei löydy vastinetta muualta karjalasta. KKS:n aineksessa muoto *rod'ie* on aina konnegatiivi (*ei rod'ie* 'ei synny, ei tule').

Korpiselän refleksiivitaivutus vaikuttaa labiililta ja reliktimäiseltä. Sen naapurimurteesta Ilomantsista ei ole rajakarjalaisaineistossani eikä KKS:ssa esiintymiä refleksiivitaivutuksesta. Myöskään naapuri- ja kontaktikielessä suomen Pohjois-Karjalan murteissa refleksiivitaivutusta ei tavata.

5.3. Yhteenvedoa rajakarjalaismurteiden refleksiivitaivutuksesta

Rajakarjalaismurteiden refleksiivitaivutuksessa on eroa pitäjänmurteiden välillä – toisin kuin refleksiivijohdoksissa. Suistamo ja Impilahti muodostavat rajakarjalaismurteiden refleksiivitaivutuksen yhtenäisen ydinalueen, jolla on selvät yhtäläisyydet tytärkarjalaisiin murteisiin. Molemmissa paradigmaan ovat yleistyneet **de-* + *čče-*-johtimiset muodot. Erona näihin murteisiin on Raja-Karjalassa kuitenkin vajaan paradigman lisäksi sekä refleksiivitaivutuksen selvästi vähäisempi käyttö, joka johtunee rajakarjalaismurteisiin tulleesta suomen kielen vaikutuksesta. Sama vaikutus selittää myös refleksiivitaivutuksen esiintymättömyyden Ilomantsissa.

6. Lopuksi

Rajakarjalaismurteissa refleksiivijohdokset ovat käytössä yleisempi refleksiivityyppi kuin refleksiivitaivutus. Refleksiivitaivutusta tavataan näissä murteissa harvemmin kuin muualla etelä- tai luvinkarjalan murteissa (ja Ilomantsissa ei lainkaan), mitä voidaan pitää suomen kielen vaikutuksena.

Rajakarjalaismurteiden refleksiiviverbeissä on paljon suomalaisia lainoja ja suomen kielen vaikutusta. Tietty harvemmin esiintyvät kompleksiset refleksiivijohdostyyppit ovat kokonaisuudessaan, johdostyyppinä, suomalaislainaa (luku 4.1.5.). Näiden harvinaisten tyyppien havaitseminen ja niiden rajakarjalaisen levikin selvittäminen on vaatinut riittävän laajan aineiston. Suomen kielen vaikutuksen paljastamiseen on tarvittu myös vertailutietoa Venäjällä puhutusta karjalan kielestä.

Tuoremman suomalaisvaikutuksen alla rajakarjalaismurteiden refleksiiviverbistössä on (muinais)karjalainen pohja. Leksikaaliselta koostumukseltaan rajakarjalaismurteiden refleksiiviverbistö on suurelta osin karjalan mukainen. Venäjältä lainattuja refleksiiviverbejä tai venäjän mallin mukaista refleksiiviverbien käyttöä rajakarjalaismurteissa kuitenkin esiintyy vähemmän kuin muualla karjalassa. Aineistossa esiintyviä suomesta poikkeavia venäjän mukaisia refleksiiviverbien merkityslajeja ovat passiivinen (*reššivyyö* 'tulla päätetyksi, ratkaistuksi'), resiprookkinen (*näkieččie* 'nähdä toisensa, tavata') ja datiivis-refleksiivinen (*ottihe* 'otti itselleen') (ks. Koivisto 1995: 48).

Rajakarjalaismurteissa refleksiivijohdosten inkoatiivinen käyttö (luku 4.1.4.) on sellainen karjalan kielen piirre, joka on suomelle jokseenkin vieras. Rajakarjalaismurteiden refleksiiviverbeistä erottuvat selvästi niin niiden karjalainen kuin myöhempi suomalainenkin komponentti. Lisäksi on yhteisiin muinaiskarjalaisiin juuriin palautuvaa vanhempaa ainesta (esim. *U*-johdoksissa).

Livvinkarjalaista *vU*-johdostyyppiä tavataan koko Raja-Karjalassa, ja vastaavasti varsinaiskarjalaista *UtU*-johdostyyppiä esiintyy myös Raja-Karjalan livvinkarjalaisissa murteissa. Rajakarjalaismurteet edustavat etelä- ja livvinkarjalan leikkausaluetta, jossa kummankin piirteet kohtaavat. Ylipäätään Raja-Karjalassa on sellaisia livvinkarjalaisia piirteitä, jotka ulottuvat yli alueen koko eteläkarjalaismurteisen osan. Tässä saattaa näkyä rajakarjalaismurteiden yleinen kehityshistoria ja Raja-Karjalan asutushistoria, joskin historiallisten kontaktitilanteiden ja asutuksen liikkeiden heijastumat nykymurteisiin ovat kaikkiaan haastavaa selviteltävää.

Lähteet

- Ahtia, E. V. 1938: *Karjalan kielioppi. Äänne- ja sanaoppi*. Suojärvi.
- Anttikoski, Esa 2003: The problem of dialectal differences in the creation of a unified Karelian literary language: the experience of the 1930s. – Esa Anttikoski (toim.), *Developing written Karelian*. Papers from the Karelian session of the 11th International Conference on Methods of Dialectology. Studies in Languages 38. Joensuu: University of Joensuu, Faculty of Humanities. 29–36.
- Bubrih, D. V., A. A. Beljakov & A. V. Punžina 1997: *Karjalan kielen murrekartasto. Dialektologičeski atlas karelskogo jazyka*. Toim. Leena Sarvas. Venäjän tiedeakatemian Karjalan tiedekeskuksen kielen, kirjallisuuden ja historian instituutti & Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 97. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Genetz, Arvid 1870: Kertomus Suojärven pitäjäästä ja matkustuksistani siellä v. 1867. – *Suomi* II: 8: 201–275.
- 1880: Tutkimus Venäjän Karjalan kielestä. Kielennäytteitä, sanakirja ja kielioppi. – *Suomi* II: 14.
- 1884: Tutkimus Aunuksen kielestä. – *Suomi* II: 17.
- Hakulinen, Auli, Maria Vilkuna, Riitta Korhonen, Vesa Koivisto, Tarja Riitta Heinonen & Irja Alho 2004: *Iso suomen kielioppi*. SKST 950. Helsinki: SKS.

- Hakulinen, Lauri 1979: *Suomen kielen rakenne ja kehitys*. Neljäs, korjattu ja lisätty painos. Helsinki: Otava.
- Hämynen, Tapio 2012: Changes in the linguistic identity of the borderland Karelians in Finland up to the year 2009. – Tapio Hämynen & Aleksander Paskov (toim.), *Nation split by the border. Changes in the ethnic identity, religion and language of the Karelians from 1809 to 2009*. [Joensuu]: UPEF. 246–271.
- ISK = Hakulinen & al. 2004.
- Itkonen, Terho 1969: *Muoto-opin keruuopas*. Laatinut Terho Itkonen apunaan Heikki Leskinen, Heikki Paunonen ja Tapani Lehtinen. Tietolipas 59. Helsinki: SKS.
- Jeskanen, Matti 2005: Karjalan kieli ja karjalankieliset Suomessa. – Marjatta Palander & Anne-Maria Nupponen (toim.), *Monenlaiset karjalaiset. Suomen karjalaisten kielellinen identiteetti*. *Studia Carelica Humanistica* 20. Joensuu. 214–285.
- 2011: Karjalan kieli Suojärvellä. – Tapio Hämynen (toim.), *Omial mual, vierahal mual. Suojärven historia III*. Nurmes: Suojärven Pitäjäseseura. 352–357.
- Kalkkinen, Aune (toim.) 1987: *Tälleh siel elettih. Aleksanteri Saralan tallentamaa muistitietoa Suistamon Koitosta*. Turku: Karjalaisen kulttuurin säätiö.
- KKS = *Karjalan kielen sanakirja* 1–6. Päätoimittajat Pertti Virtaranta & Raija Koponen. *Lexica Societatis Fenno-Ugricae XVI*, 1–6. Kotimaisien kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 25. Helsinki 1968, 1974, 1983, 1993, 1997, 2005.
- KKSA = Karjalan kielen sana-arkisto. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto.
- Koivisto, Vesa 1989a: Itämerensuomen refleksiivivitaivutuksen ja mediaalivitaivutuksen suhteesta. – *Virittäjä* 93: 102–110. Saatavissa: <<https://journal.fi/virittaja/article/view/38271>>
- 1989b: *Itämerensuomen refleksiiviverbien semantiikkaa: karjalan ja suomen itämurteiden refleksiivivitaivutus*. Lisensiaatintyö. Helsingin yliopisto.
- 1991: *Suomen verbikantaisten UtU-verbijohdosten semantiikkaa*. Suomi 161. Helsinki: SKS.
- 1993: Lyydin ze-refleksiivijohdosten synnyn ongelma. – *Virittäjä* 97: 187–202. Saatavissa: <<https://journal.fi/virittaja/article/view/38573>>
- 1995: *Itämerensuomen refleksiivit*. SKST 622. Helsinki: SKS.
- 2013: *Suomen sanojen rakenne*. Suomi 202. Helsinki: SKS.
- 2018: Border Karelian dialects – a diffuse variety of Karelian. – Marjatta Palander, Helka Riionheimo & Vesa Koivisto (eds), *On the Border of Language and Dialect*. *Studia Fennica Linguistica* 21. Helsinki: Finnish Literature Society. 56–84. Saatavissa: <<http://dx.doi.org/10.21435/sflin.21>>
- Kulonen, Ulla-Maija 2010: *Fonesteemit ja sananmuodostus. Suomen kontinuaatiivisten U-verbijohdosten historiaa*. Suomi 197. Helsinki: SKS.

- Kulonen-Korhonen, Ulla 1985: Deverbaalisten *U*-verbijohdosten semantiikkaa. – *Virittäjä* 89: 290–309. Saatavissa: <<https://journal.fi/virittaja/article/view/37949>>
- Kuujo, Erkki 1963: *Raja-Karjala Ruotsin vallan aikana*. Joensuu: Karjalaisen Kulttuurin Edistämissäätiö.
- Laakso, Johanna 1990: *Translatiivinen verbinjohdin NE itämerensuomalaisissa kielissä*. SUST 204. Helsinki.
- Laanest, Arvo 1975: *Sissejuhatus läänemeresoome keeltesse*. Tallinn: Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut.
- Lehtinen, Tapani 1985: Venäjän verbisemantiikkaa itämerensuomessa: karjalan ja vepsän inkoatiiviverbit. – *Sananjalka* 27: 63–83. Saatavissa: <<https://doi.org/10.30673/sja.86480>>
- Leskinen, Eino 1932: *Karjalan kielen näytteitä I. Tverin ja Novgorodin karjalaa*. SKST 193. Helsinki: SKS.
- 1934: *Karjalan kielen näytteitä II. Aunuksen ja Raja-Karjalan murteita*. SKST 193. Helsinki: SKS.
- Leskinen, Heikki 1998: Karjala ja karjalaiset kielentutkimuksen näkökulmasta. – Pekka Nevalainen & Hannes Sihvo (toim.), *Karjala. Historia, kansa, kulttuuri*. Helsinki: SKS. 352–382.
- Markianova, L. F. 1985: *Glagolnoje slovoobrazovanije v karelskom jazyke*. Petrozavodsk: Karelija.
- Moshnikov, Ilija 2014: *NUT-partisiipin variaatio Ilomantsin rajakarjalaismurteessa*. Pro gradu -tutkielma. Suomen kieli. Itä-Suomen yliopisto. Saatavissa: <<http://urn.fi/urn:nbn:fi:uef-20140271>>
- Nenonen, Väinö & Mikael Rajamo (toim.) 1955: *Suistamo. Muistelmia ja kuvia kotiseudustamme*. Pieksämäki: Suistamon pitäjänseura.
- Nirvi, R. E. 1961: Inkeröismurteiden asema. – *Kalevalaseuran vuosikirja* 41: 99–132.
- Ojansuu, Heikki 1910: Karjalan (ja Aunuksen) kielestä. – Iivo Härkönen (toim.), *Karjalan kirja*. Porvoo: WSOY. 10–16.
- Palander, Marjatta, Helka Riionheimo, Hannu Kemppanen & Jukka Mäkisalo 2019: Kielikorpuksia Suomen itärajalta. – Sofia Björklöf & Santra Jantunen (toim.), *Multilingual Finnic. Language contact and change*. Uralica Helsingiensia 14. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura. 425–438. Saatavissa: <<https://doi.org/10.33341/uh.85045>>
- Palander, Marjatta, Pekka Zaikov & Milla Uusitupa 2013: Karjalan kielen tutkimusta ja opetusta kahden puolen rajaa. – Pekka Suutari (toim.), *Karjala-kuvaa rakentamassa*. SKST 1389. Helsinki: SKS. 358–385.
- Palmeos, P. 1962: *Karjala Valdai murrak*. Emakeele Seltsi toimetised 5. Tallinn: Eesti NSV Teaduste Akadeemia.
- Posti, Lauri 1980: The origin and development of the reflexive conjugation in the Finnic languages. – Osmo Ikola (toim.), *Congressus Quintum Internationalis Fenno-Ugristarum* I. Turku. 111–144.

- Pugh, Stefan M. 1992: Baltic Finnic verbal derivation and the assimilation of Russian lexemes. – *Linguistica Uralica* 2/1992: 89–101.
- Punttila, Matti 1992: *Impilahden karjalaa*. Castrenianumin toimitteita 41. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 64. Helsinki: Yliopistopaino.
- 1998: *Impilahden karjalan sanakirja*. Lexica Societatis Fenno-Ugricae XXVII. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura & Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- Pyöli, Raija 1996: *Venäläistyvä aunuksenkarjala. Kielenulkoiset ja -sisäiset indikaattorit kielenvaihtolanteessa*. Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja 18. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- 2012: *Livvinkarjalan kielioppi*. Helsinki: Karjalan Kielen Seura.
- Rjagojev, V. D. 1980: *Obraztsy karelskoi retši (tihvinski govor sobstvenno karelskogo dialekta)*. Leningrad: Nauka.
- Ruoppila, Veikko 1956: *Etelä-Karjalan murreopas*. Helsinki: Otava.
- Räsänen, Alpo 1967: Kainuun murteiden *sekautua* ja *sekauta* -tyyppiset verbit. – *Virittäjä* 71: 99–107. Saatavissa: <<https://journal.fi/virittaja/article/view/35232>>
- 1985: Suomen kielen *ne-* ja *ntu-*, *nty-*johtimiset translatiiviverbit. – *Virittäjä* 89: 1–32. Saatavissa: <<https://journal.fi/virittaja/article/view/37908>>
- 1988: *Suomen kielen u-johtimiset verbit*. Suomi 141. Helsinki: SKS.
- Sarhimaa, Anneli 1999: *Syntactic transfer, contact-induced change, and the evolution of bilingual mixed codes. Focus on Karelian-Russian language alternation*. Studia Fennica Linguistica 9. Helsinki: SKS.
- SKNA = Suomen kielen nauhoitearkisto. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus.
- SMSA = Suomen murteiden sana-arkisto. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus.
- Tavi, Susanna 2015: *Rajakarjalaismurteiden venäläiset lainasanat*. Pro gradu -tutkielma. Suomen kieli. Itä-Suomen yliopisto. Saatavissa: <<http://urn.fi/urn:nbn:fi:uef-20160039>>
- Turunen, Aimo 1946: *Lyydiläismurteiden äännehistoria I. Konsonantit*. SUST 89. Helsinki.
- 1965: Suojärven murre. – Lauri Pelkonen (toim.), *Suojärvi I*. Pieksämäki: Suosäätiö. 21–38.
- 1973: Raja-Karjalan murteet ja vepsän kieli. – Hannes Sihvo (toim.), *Karjala. Idän ja lännen silta*. Kalevalaseuran vuosikirja 53. Porvoo: WSOY. 83–94.
- 1982: Raja-Karjalan murteet. – *Karjala 2. Karjalan maisema ja luonto*. 65–89.
- Uusitupa, Milla 2011: *Avoimet persoonaviittaukset rajakarjalaismurteissa*. Pro gradu -tutkielma. Suomen kieli. Itä-Suomen yliopisto. Saatavissa: <<http://urn.fi/urn:nbn:fi:uef-20110443>>
- Uusitupa, Milla, Vesa Koivisto & Marjatta Palander 2017: Raja-Karjalan murteet ja raja-alueiden kielimuotojen nimitykset. – *Virittäjä* 121: 67–106. Saatavissa: <<https://journal.fi/virittaja/article/view/53121>>
- Virtaranta, Pertti 1967: *Lähisukukielten lukemisto*. SKST 287. Helsinki: SKS.

On reflexive verbs in Border Karelian dialects

Vesa Koivisto

This article deals with reflexive verbs in Border Karelian dialects, a variety of the Karelian language spoken in eastern Finland before World War II. Border Karelian dialects represent two main dialects of Karelian, South and Olonec Karelian, which also are spoken in Russia. Border Karelia was ceded to the Soviet Union in 1944 and its entire population was evacuated to the remaining territories of Finland. This article is based on a linguistic corpus representative of Border Karelian dialects as present in audio recordings made in the 1960s and 1970s.

Border Karelia was an area of diverse language contacts. Russian has been a contact language for Karelian for centuries. In Border Karelia, there were also contacts between the Karelian and Finnish languages since the 17th century. Border Karelian dialects can be described as a Finnicized variant of Karelian. In this article, Border Karelian dialects are compared to the Finnish language and to the Karelian dialects spoken in Russia. This article aims to describe the extent of Finnish influence on Border Karelian reflexive verbs.

Morphologically, a reflexive verb is derived from a transitive non-reflexive base verb. In Karelian, there are two main types of reflexives: derivatives and the reflexive conjugation. In Border Karelian, mostly reflexive derivatives are used, and the reflexive conjugation is used to a lesser extent than in the Karelian dialects spoken in Russia. In Border Karelian, there are also less verbal loans from Russian.

Reflexives in Border Karelian mainly represent two derivative types: the types containing the morpheme *-UdU-* ~ *-UtU-* and the morpheme *-vU-*. In Karelian, in general, the distribution of these two derivative types is areally complementary: *-UdU-* ~ *-UtU-* in South (and North) Karelian and *-vU-* in Olonec Karelian. In Border Karelian, their distribution, however, overlaps. There are also some morphological derivative types in Border Karelian that have been loaned from Finnish and are not used elsewhere in Karelian.